

Het MIAT,
van mule jenny tot een
museum met een
kwaliteitslabel.

AUTEUR: Ann Van Nieuwenhuyse

Het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel is onbetwistbaar het levenswerk van René De Herdt. Als één van de pioniers van de industriële archeologie in België slaagde hij er in een thema dat voor het grote publiek vaak onbekend is te vertalen naar een museumconcept.

Onderstaande bijdrage schetst in het kort de geschiedenis van een instelling, het MIAT, dat zich op relatief korte termijn een plaats wist te veroveren in het Vlaamse museumlandschap. Het was vaak een moeizame weg die moest worden afgelegd. Maar door de inzet van velen, niet in het minst van de gehuldigde René De Herdt, is het MIAT uitgegroeid tot een uniek museum met een unieke collectie.

Met een evocatieve en interactieve opstelling, gevarieerde tentoonstellingen, aandacht voor mondelinge geschiedenis, een bedrijvig onderzoeks- en publicatieprogramma en een enthousiaste ploeg medewerkers en vrijwilligers wist het MIAT een dynamisch klimaat voor het industrieel erfgoed te scheppen.

Het geloof dat inzicht in en kennis van het industriële verleden een wezenlijke bijdrage kunnen leveren tot een beter begrip van de hedendaagse samenleving lag en ligt nog steeds aan de basis van de visie op het uitbouwen van dit museum.

Het MIAT, opnieuw erkend als landelijk museum, staat voor grote uitdagingen voor de toekomst. Dankzij de financiële impuls van het Gentse stadsbestuur kunnen twee permanente tentoonstellingen worden vernieuwd. Daarnaast werkt het MIAT aan structuren om de expertise over het industrieel erfgoed in Vlaanderen te bundelen en beschikbaar te stellen. Verder steekt het MIAT zijn nek uit om actief en hedendaags te verzamelen, de industriële samenleving loopt immers verder.

Het prille begin

Gent is van in de middeleeuwen een stad met belangrijke ambachtelijke of industriële activiteiten.

Vanaf het einde van de 18de eeuw was Gent de uitvalsbasis van de eerste industriële revolutie op het Europese vasteland. De textielnijverheid had een stimulerend effect op heel wat andere nijverheden, zodat Gent in de 19de eeuw uitgroeide tot de belangrijkste industriestad van Vlaanderen. De Eerste Wereldoorlog gooide roet in het eten en zette een domper op de hoopvolle rol die Gent speelde tijdens de tweede industriële revolutie¹.

Toen vanaf de jaren 1970 vele getuigenissen van zowel de eerste als de tweede industriële revolutie meer en meer werden verschroot of gesloopt, wilde het Gentse stadsbestuur inspanningen leveren om machines en objecten veilig te stellen en te bewaren. Meer en meer werd zelfs gesproken van een museum waarin symbolen van de vroegere industriële cultuur

een plaats zouden krijgen. Door het textielverleden van Vlaanderen en in het bijzonder van Gent lag een klemtoon op de textielnijverheid voor de hand.

Het was eveneens in de jaren 1970 dat Vlaanderen kennis maakte met een nieuwe wetenschappelijke discipline, 'de industriële archeologie'. Op 8 december 1971 werden aan de Gentse Rijksuniversiteit de eerste stappen gezet in deze discipline met de stichting van een Werkgroep voor Industriële Archeologie, de W.I.A.R.U.G.² Op deze stichtingsvergadering pleitte Georges Van den Abeele, directeur van het Verbond der Belgische Nijverheid, om in navolging van Groot-Brittannië, aandacht te schenken aan de industriële archeologie. Hij hoopte vooral een Belgisch centrum voor industriële archeologie op te richten. Omdat gemikt werd op een breed platform van mogelijke wetenschappelijke medewerkers kwam op die manier ook Herman Balthazar bij de stichterploeg terecht. Herman Balthazar was toen docent aan de V.U.B., maar onderhield goede contacten met Jan Dhondt, voortrekker bij de grote doorbraak van het vakgebied 'nieuwste geschiedenis' in Gent.³

Van in het begin werd voluit gekozen voor een interdisciplinaire aanpak. Omwille van het gebrek aan ervaring werd gestreefd naar de ontwikkeling van praktische werkmethodes, handleidingen, basisopleiding, model fiches, richtlijnen voor fotografie en naar de inventarisatie van bestaande technische en industriële verzamelingen. Voor een jonge vereniging zonder veel inkomsten was dit een zwaar programma. Na het vroegtijdige overlijden van Jan Dhondt in 1972 nam Herman Balthazar de leiding van de W.I.A.R.U.G. over. Adriaan Linters werd secretaris en stimulerende kracht.

De werkgroep evolueerde snel naar een erg actieve en zelfs wat ongewone werkgroep: zowel professionelen als niet-professionelen konden er terecht.⁴ In twee subwerkgroepen werd gedetailleerde informatie uitgewisseld: een eerste groep bestudeerde de Gentse arbeiderswoningen in de beluiken, een tweede zorgde

¹ Dit wordt beschreven in R. DE HERDT, *MIAT. Op zoek naar het industrieel verleden*, Gent, 1993, R. DE HERDT, *Het MIAT te Gent, of hoe de industriële samenleving evolueerde*, Gent, 1996 en R. DE HERDT, *Het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel te Gent*, in: Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen 1 (1999), p. 3.

² Zie R. DE HERDT, *Het museum voor Industriële Archeologie en Textiel*, in: R. DE HERDT en P. VIAENE (red.), *Industriële Archeologie in België*. Gent, Stichting Mens en Cultuur, 1990, 431 p. + kaartenmap, [Oorspronkelijke uitgave: Gent, Museum voor Industriële Archeologie en Textiel, 1986], p. 396-408.

³ Aan Herman Balthazar ontleen we de nodige informatie voor de stichting van de W.I.A.R.U.G. uit zijn artikel in de publicatie van dit boek, *De pioniersjaren van de industriële archeologie in Gent*.

⁴ Zie ook R. DE HERDT, *Het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel*, in: G. DENECKERE (red.), e.a.; *Geschiedenis maken. Liber amicorum Herman Balthazar*. Gent, Tijdsbeeld, 2003, p. 163-173.

René De Herdt tijdens een demonstratie op de mule jenny in het Gewad.

met de W.I.A.R.U.G.-berichten voor een gewaardeerd tijdschrift.

Op die manier zorgde de werkgroep voor een open en positief klimaat rond industriële archeologie.

Als gevolg van de crisis van de jaren 1970 moesten veel Gentse textielbedrijven de deuren sluiten. Gent kwam in diezelfde periode op de voorgrond bij de doorbraak van de derde industriële revolutie in Vlaanderen, met belangrijke bedrijven op het gebied van de biogenetica en met de tentoonstellingen 'Flanders Technology'.

Enkele gemeenteraadsleden wezen in 1975 op de verwaarloosde toestand van de mule jenny, een machine die al decennia lang eigendom was van de Stad Gent en in het Gravensteen stond. Deze spinmachine uit het begin van de 19de eeuw vormt een belangrijk symbool van de industriële revolutie in Vlaanderen. De Stedelijke Werkgroep voor Industriële Archeologie (opgericht begin 1976 onder impuls van de W.I.A.R.U.G.) was een onmiddellijk gevolg hiervan. Enkele maanden later besliste de gemeenteraad om de ondertussen gesloten textielfabriek Georges en Max Van Acker (Bachten Walle vlak bij het Rabot) aan te kopen. Er waren echter te weinig middelen om de gebouwen tegen aftakeling te beschermen en het verval liet niet op zich wachten. Van de oprichting

van een textielmuseum was op dit moment nog geen sprake.

Vanaf 1976 kreeg René De Herdt, assistent in het Stadsarchief en actief lid van de W.I.A.R.U.G., de opdracht van stadsarchivaris Johan Decavele, om zich in te zetten voor het textielmuseum in wording.

Een van de eerste verwezenlijkingen was de restauratie van de mule jenny, in samenwerking met de Stedelijke Textielschool Henry Story. De machine werd opgesteld in het Stadsarchief. De eerste vorm van publiekswerking was het organiseren van bezoeken aan de mule jenny met een wandeling langsheen het industrieel erfgoed in Gent erbovenop. Vanaf 1978 kreeg het 'museum in wording' eigen, beperkte budgetten voor het organiseren van tentoonstellingen. Alternatieve tewerkstellingsprojecten zorgden voor een klein team van medewerkers, dat instond voor de eerste museumwerking. Kort nadien werd de naam '(textiel)museum' vervangen door Museum voor Industriële Archeologie en Textiel of kortweg MIAT.

Sinds het ontstaan van het MIAT had René De Herdt er de leiding. Begin 1986 werd stadsarchivaris Johan Decavele waarnemend directeur van de dienst Culturele Zaken van de Stad Gent. De Herdt zou vanaf dan de leiding van hem overnemen van het Stadsarchief en Johan Van de Wiele, op dat moment assistent in het Stadsarchief, werd gevraagd de leiding op zich te nemen van het MIAT.

In april 1989 nam Antoon Wyffels, de feitelijke titularis voor de job van directeur van Culturele Zaken, zijn functie terug op. Johan Decavele werd opnieuw stadsarchivaris en René De Herdt opnieuw museumdirecteur van het MIAT. Een taak die laatstgenoemde van 1976 tot op de dag van zijn pensionering in 2010 op zich nam, met uitzondering dus van de periode 1986-1989⁵.

Een eigen museumgebouw

Oorspronkelijk was de administratie van het MIAT gevestigd in de Abrahamstraat 13, in het Stadsarchief. Toen meer personeel in dienst werd genomen, verhuisde men naar het Gewad, vlak bij het Gravensteen.⁶

In 1985 werd de voormalige katoenspinnerij Desmet-Guequier als depot voor het MIAT voorgesteld en werd het gebouw ook als dusdanig behandeld. Het was toen zeker nog niet de bedoeling er een museum in uit te bouwen⁷. In 1989 oordeelde het stadsbestuur dat dit depotgebouw in het centrum van Gent misschien wel de meest geschikte locatie was om een volwaardig museum in uit te bouwen. Zo kreeg het MIAT een definitief onderkomen.

In het voorjaar van 1991 verhuisde het hele museum met zijn hebben en houden, zijn op dit moment al grondig uitgebouwde bibliotheek en documentatiecentrum naar de gebouwen aan de Minnemeers. Uiteraard was deze nieuwe functie totaal anders dan

⁵ Het relaas over deze directeurswissel vindt u ook terug in dit huldeboek in de bijdrage van JOHAN VAN DE WIELE, *De Gentse musea op een kruispunt*.

⁶ Dit staat ook beschreven in R. DE HERDT, *Het museum voor Industriële Archeologie en Textiel*, in: R. DE HERDT en P. VIAENE (red.), *Industriële Archeologie in België*. Gent, Stichting Mens en Cultuur, 1990, 431 p. + kaartenmap, [Oorspronkelijke uitgave: Gent, Museum voor Industriële Archeologie en Textiel, 1986], p. 396-408.

⁷ Zie ook R. DE HERDT, *Het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel te Gent*, in: Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen 1 (1999), p. 6-8. De bijdrage van SOPHIE HUYSMANS, *De geschiedenis van de textielfabriek Desmet-Guequier* in dit huldeboek schetst uitgebreid de geschiedenis van de vermelde textielfabriek.

deze van museumdepot. De plannen voor het renoveren van het gebouw moesten worden bijgestuurd en aan nieuwe eisen zoals brandveiligheid, comfort en ontvangst van de museumbezoekers worden aangepast. Naast het hoofdgebouw werd een functioneel dienstgebouw ontworpen door architect Dirk Boncquet. Deze nieuwbouw werd feestelijk ingehuldigd op 22 september 1994. Ondertussen werd intens gewerkt aan het museumconcept. Terwijl tot dan toe de museumwerking zich accentueerde op tijdelijke tentoonstellingen werd vanaf 1994 het accent gelegd op de uitbouw van de permanente tentoonstellingen.

Meer dan 1800 m² of twee verdiepingen zouden een historisch overzicht geven van de (industriële) samenleving tussen 1750 en het jaar 2000. Deze opstelling zou de basisopstelling van het MIAT vormen en de meest waardevolste (top)stukken hun verdiende plaats geven: de mule jenny, de twijnmolen uit 1789 en de koperen alambieken (oorspronkelijk uit de collectie van het Museum voor Volkskunde) uit dezelfde periode.

Het uitwerken van dit concept verliep stapsgewijs. Op 22 september 1997 werd, als eerste volwaardige permanente tentoonstelling het verhaal 'Ons industrieel verleden 1750-1900' geopend. In 1998 werd een bijzonder educatief project uitgewerkt met steun van het Vlaams Ministerie van Onderwijs, de Koning Boudewijnstichting en de Nationale Loterij. Er werden vijftien 'speelkasten' ontworpen. Deze kasten bevatten drie alternatieve bezoermogelijkheden aan het museum, voor de leeftijden zes tot negen jaar, tien tot dertien jaar en veertien tot vijftien jaar.

Op 30 oktober 1998 werd dan de derde fase gerealiseerd, de periode 1900-2000, met een belangrijk accent op de geschiedenis van de vrouw 'De vrouw achter de schermen en op de barricade'. Dit 'vrouwelijke' aspect van het historische verhaal werd financieel ondersteund door het Ministerie van Gelijke kansenbeleid.

Dit betekende dat vanaf dan in het MIAT de belangrijkste tentoonstelling in Europa over de geschiedenis van de vrouw van de 18de tot 20ste eeuw kon worden bezocht. Het was een van de meest intrigerende totaalopstellingen over het industrieel verleden, waarvan facetten als technologische ontwikkeling of sociaal-economische evolutie ruimschoots aan bod kwamen. Ook de grote lijnen van het wereldgebeuren op politiek en cultureel gebied werden geschetst. Deze opstelling vormde de kern van het MIAT als overzicht van hoe de industriële samenleving geëvolueerd is.

Niveau 3 (het huidige Katoenkabaal) werd voorbehouden voor één van de belangrijkste aspecten van de industriële samenleving, namelijk het vervaardigen van producten op een industriële manier, volgens de typische kenmerken: massaproductie in een daartoe speciaal met machines uitgerust gebouw, de fabriek. Als voorbeeld hiervan werd de katoenfabriek gekozen. In de museumcollectie was immers een vrij volledige productielijn van katoenmachines opgeno-

men. Bovendien was Gent in 19de en 20ste eeuw de industriële katoenstad bij uitstek. De katoensector was tevens de belangrijkste sector bij het tot stand komen van de eerste industriële revolutie in Vlaanderen. Deze permanente tentoonstelling kon worden gerealiseerd en werd geopend op 5 maart 2004 met steun van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Beeldende Kunst en Musea en een belangrijke bijdrage van de vriendenkring vzw VIAT. De optie werd genomen om deze textielafdeling uit te bouwen als een 'levend' onderdeel van het museum. De katoenmachines worden (nog steeds) door vrijwilligers van vzw VIAT gedemonstreerd. Aansluitend bij deze textielafdeling moet worden gewezen op de museumtuin. De tuin werd gerealiseerd in samenwerking met de Groendienst. Tot op de dag van vandaag wordt er geplant, gezaaid en zelfs geteeld. De planten en/of gewassen zijn belangrijk voor de textielgeschiedenis en worden gebruikt voor het plantaardig verven van textiel in de workshops van het museum.

In het totaalconcept van het museum werd ook de ■■■

De vroegere directeurswoning moest plaats maken voor een functioneel dienstgebouw.

inhoudelijke invulling van niveau 1 voorzien: de verkoop en distributie van het industriële product en de consumptie van dit product. Deze plannen zijn momenteel deels achterhaald door het nieuwe concept dat recent werd uitgewerkt en waarvan het eerste resultaat de permanente tentoonstelling WereldWijdWerken zal zijn.

De depots

Een goed uitgerust depot is voor een museum van groot belang. Het verzamelen en het goed bewaren van een collectie is immers een van de basisfuncties van een museum. De collectie van het MIAT wordt bovendien niet integraal tentoongesteld. Een ruim en goed depot was steeds een prioriteit binnen de museumwerking.

De zoektocht naar een geschikte loods is echter een echte lijdensweg geworden, waar in de nabije toekomst een einde lijkt aan te komen door de bouw van een nieuw centraal erfgoeddepot voor de Gentse musea.

De eerste machines die het MIAT verwierf werden ondergebracht in het Groot Vleeshuis. Omdat dit gebouw ook voor allerlei andere activiteiten werd gebruikt, werd snel duidelijk dat het als museumdepot niet geschikt was. De collectie werd dus overgebracht naar de gebouwen van het bedrijf Georges en Max Van Acker aan Bachten Walle. Begin de jaren tachtig plande het stadsbestuur op die site sociale woningen en werd uitgeweken naar Cotonnière des Flandres in de Kempstraat en naar een loods aan de Voorhaven. Enkele machines werden opgesteld in de loods achter Gewad 13. Het leek erop dat de reserveproblemen definitief opgelost zouden worden toen het stadsbestuur de voormalige fabriek De Porre in de Jules de Saint-Genoisstraat in Gentbrugge kocht. De fabriek werd tussen verschillende stadsdiensten verdeeld. De herstellingswerken aan de gebouwen bleven echter uit. Er werd met eigen personeel nog een aantal werken uitgevoerd, maar vanaf 1985 werd de toestand onhoudbaar. Bovendien werd het gebouw voortdurend geplaagd door inbraken en vandalisme.

De plantentuin van het MIAT, een uniek stukje groen in het centrum van Gent, werd aangelegd door de Groendienst van de stad Gent.

Eind 1985 werd door directeur-generaal Mortier aan het Stedelijk Grond- en Bouwbedrijf de opdracht gegeven het gebouw Desmet-Guequier aan de Minnemeers als depot voor het MIAT in te richten. In de periode 1986-1989 werd de bedaking hersteld, werden de ramen ontroest en waar nodig nieuwe ruiten geplaatst en werd een hijskraan tot drie ton geïnstalleerd. Er werd gestart met het overbrengen van de machines uit De Porre naar het nieuwe MIAT-depot. Toen in 1991 het stadsbestuur de beslissing nam om in die gebouwen het eigenlijke museum te vestigen, werden deze transportwerken stilgelegd. Het depot De Porre, hoewel de toestand er ondertussen tot zeer slecht was geëvolueerd, bleef bij gebrek aan beter bestaan. Een gedeelte van de machines, waarvan een deel al in Desmet-Guequier waren ondergebracht, werden terug richting De Porre gestuurd.

In 1992 kwam een andere oplossing in zicht. Het voormalige bedrijf Bruggeman aan de Tichelrei zou het definitieve MIAT-depot worden. De machines werden uit De Porre gehaald en verhuisd naar de Tichelrei. Na anderhalf jaar werd beslist dat dit gebouw moest worden ontruimd. Opnieuw ging het transport richting De Porre. Kleinere voorwerpen en documenten konden ondertussen ondergebracht worden in de vroegere stedelijke bibliotheek aan de Ottogracht.

De site van De Porre kreeg ook een andere bestemming. De dreiging dat de collectie van het MIAT geen enkel onderkomen meer zou hebben, bleef hangen.

Naar aanleiding van het stopzetten van de activiteiten van de elektriciteitscentrale van Langerbrugge en het overnemen van een deel van de collectie van het daar gevestigde Energieamuseum werd in 2001 een overeenkomst gesloten met Electrabel. Zij stelden de gebouwen beschikbaar aan het MIAT als depot. De collectie middelgrote toestellen en objecten staat er tot op de dag van vandaag. Om De Porre verder te kunnen ontruimen was echter meer ruimte nodig. De loods die in 2000 in het Nieuwland beschikbaar kwam voldeed niet qua ruimte.

In 2008 werd uiteindelijk het dossier De Porre afgerond. De meest waardevolle machines en objecten die nog in De Porre waren gestapeld werden overgebracht naar de Filature Nouvelle Orléans, vlakbij de nieuwe kazerne van de Brandweer. Het bibliotheekgebouw aan de Ottogracht moest eveneens worden ontruimd. De bedrijfsarchieven die daar werden bewaard, werden overgedragen aan het Gentse Stadsarchief. De documentatie ging naar de Abrahamstraat (het vroegere stadsarchief).

Momenteel beschikt het MIAT dus over het depot te Langerbrugge, het depot in het Nieuwland, het depot op de FNO-site en de Abrahamstraat. Geen enkele van deze gebouwen voldoet aan de hedendaagse eisen van een depot. Maar de toekomst ziet er rooskleurig uit. Het nieuwe centraal erfgoeddepot krijgt stilaan vorm, zodat de waardevolle collecties van de Gentse (stedelijke) musea over enkele jaren zullen zijn ondergebracht in een modern gebouw.

De collectie

In 1977 startte het MIAT zonder collectie. Geleidelijk werd, meestal door schenking, een collectie gevormd. Tegelijkertijd werd ervaring opgebouwd in de collectieverwerving en groeide ook het museumconcept, dat onvermijdelijk invloed had op de samenstelling van die collectie.

De keuzes werden onder meer gemaakt met het verhaal, dat in het MIAT zou verteld worden (het verhaal van de evolutie van de industriële samenleving), in het achterhoofd.

Anderzijds was het ook onvermijdelijk dat het verhaal van het MIAT werd bepaald door de collectie die tussen 1977 en 1989 werd opgebouwd. Het hoofdaccent lag in die jaren op de textiel. Er was toen al sprake van selectief verwerven. Er werden geen objecten of machines verworven die door enkele andere collectiebeherende instellingen werden verzameld: bijvoorbeeld geen machines in verband met de wolnijverheid die door het Nationaal Wolmuseum in Verviers werden verzameld of in verband met de agrarische vlasnijverheid, het thema van het Vlasmuseum te Kortrijk.

De collectie van het MIAT bleef niet beperkt tot textielobjecten en groeide uit tot een verzameling van toestellen, gereedschap en machines rond de volgende thema's:

- textiel: de eerste industriële periode (een 18de-eeuwse twijnmolen, de mule jenny, een weefgetouw voor vliegende schietspoel, een 17de-eeuwse breimachine, een bobijnmolen).
- passementerie (19de en begin 20ste eeuw)
- drukkerij (18de - 20ste eeuw)
- lederbewerking (19de - 20ste eeuw)
- het stoken van alcohol (18de eeuw)
- metaalverwerking (19de - 20ste eeuw)
- houtbewerking (19de - 20ste eeuw)
- de breigoednijverheid (20ste eeuw)
- de wasserij
- het textiellabo (19de - 20ste eeuw)
- de katoenspinnerij
- de katoenweverij
- de textielveredeling
- de koffiebrandery (20ste eeuw)
- het scheikundig laboratorium (20ste eeuw)
- de limonadeproductie
- de tabaksverwerking
- de touwslagerij.
- de horticultuur
- filmprojectoren en aanverwante toestellen en talrijke voorwerpen in verband met het dagelijks leven in 19de en 20ste eeuw

Toen eenmaal het museumconcept was ontwikkeld (rond 1989) werd aan de hand van een aantal criteria bepaald wat nog in de collectie werd opgenomen of niet.

Het belangrijkste criterium was: past het voorwerp in het geheel van het verhaal dat het MIAT wil brengen, het verhaal van de evolutie van de industriële

samenleving. Verder werd het object onderworpen aan de volgende vragen:

- Bezit het MIAT een gelijkaardig voorwerp? Illustreert het een verbetering, een technische vernieuwing, een verfijning van de productietechniek?
- Kan het nieuwe object gebruikt worden om een ander object te vervangen of te vervolledigen? Het lijkt ondenkbaar, zeker de dag van vandaag, dat een museum twee identieke objecten zou verwerven. In het geval van machines is het vaak nodig om twee stuks in de collectie op te nemen. Zeker wanneer het de bedoeling is om de machines aan het werken te brengen, want dan zijn (vervangings)onderdelen nodig.
- De omvang van het object. Kan het object in het MIAT of zijn reserves geplaatst worden? Welke zijn de transportkosten? (in geval van machines kunnen die heel hoog oplopen). Wat is het gewicht?
- Is het object een uniek stuk? Is het representatief, is het van een Vlaamse constructeur?
- De toestand van het object. Kan het object nog in werking worden gebracht of worden gebruikt?
- Waar bevindt zich het object op het ogenblik dat het aangeboden wordt? Is het niet mogelijk het object in situ te bewaren, eerder dan los te rukken uit de context? Maar welke zijn de waarborgen dat het daar niet verloren gaat?
- Kan het object een bepaalde productielijn van machines vervolledigen?
- Is er nog voldoende informatie beschikbaar (geschreven of mondeling).
- Dreigt het voorwerp (de reeks voorwerpen of een ganse productielijn) verloren te gaan, indien het MIAT (of een ander museum) het niet verwerft?

Deze vorm van passieve verwerving, namelijk het bepalen van het al dan niet opnemen van objecten en machines in de collectie van het MIAT, dat door anderen werd aangeboden, was in het verleden vanuit de belangrijkste vorm van verwerven. En niet altijd de gemakkelijkste. Het was en is nog steeds moeilijk om schenkers van objecten of machines duidelijk te maken dat op hun aanbod niet kan worden ingegaan, dat hun schenking niet past binnen het collectiebeleid van het museum. Het MIAT werd ook geconfronteerd met 'opgedrongen' schenkingen. Soms kwamen schenkers in het weekend gewoon hun schenking aan de achterdeur deponeren! Die tijd is gelukkig voorbij en naast het passief verwerven werd ondertussen ook een actieve vorm van verwerven uitgewerkt.

Om hiaten of lacunes in de collectie op te vullen wordt dus actief op zoek gegaan naar bepaalde voorwerpen (in principe geen grote machines).⁸

Er werd in de loop der jaren ook naarstig gewerkt aan het 'uitzuiveren' van de collectie, een operatie die deels

⁸ Zie ook verder: De toekomst?!

werd ingegeven door de slechte toestand van de depots en de talrijke verhuisbewegingen van de collectie (waardoor gehelen uit elkaar waren geraakt en onherroepelijke schade werd toegebracht aan de collectie).

Maar ook de visie op de collectie was bepalend voor die uitzuivering. Het MIAT beoogt immers een collectie die representatief is voor de evolutie van de industriële samenleving (vanaf 1750 tot heden) en van waaruit een samenhangend verhaal in de permanente tentoonstelling kan verteld worden. De collectie wordt volgens deze benadering ingedeeld in vier categorieën (producent, productieproces, product en consument) die er in slagen samen een totaalbeeld te geven van de belangrijkste innovaties tijdens de opeenvolgende industriële revoluties en hun impact op het leven van de mens. Er wordt verzameld volgens afgebakende sectoren waarbinnen zich de grote innovaties hebben voorgedaan tijdens de opeenvolgende industriële revoluties:

- textiel: werkkledij, synthetisch textiel, staalboeken en documentatie van (Gentse) textiel fabrieken
- grafische sector: klein materiaal (bv. aanvulling lettertypes), steendruk materiaal (lithografisch materiaal), reclame en affiches (in het bijzonder van industriële producten)
- film: bedrijfs- en reclamefilms in verband met de industriële productie
- voeding: producten en verpakkingen van de industriële voedingssector (blik, droge voeding)
- communicatie: verschillende media uit de 19de en 20ste eeuw
- energie: producten en documentatie betreffende de hedendaagse evolutie binnen de energiesector (alternatieve en hernieuwbare energiebronnen)
- scheikunde: de evolutie van de verschillende kunststoffen in de 20ste en 21ste eeuw
- huishoudelijke voorwerpen uit het dagelijkse leven, gezien als industrieel product

Datgene wat niet materieel aanwezig kan of hoeft te zijn, wordt opgevangen door documentatie en bibliotheek. Vooral de categorieën producent en consument zullen voor een groot deel gedocumenteerd worden door middel van literatuur, foto's, iconografie, ...

De uitzuivering gebeurde op twee manieren: door verwijdering en door afstoting. De objecten en machines die zodanig hadden geleden onder de inwerking van vocht, vandalisme, diefstal, beschadigingen door de tijd, houtrot en insecten en daardoor hun museologische waarde hadden verloren werden uit de collectie verwijderd. Objecten of machines die inhoudelijk beter door een andere collectie beheerend instelling konden worden bewaard, werden aan deze in permanente bruikleen gegeven. Sinds 2008 worden bijvoorbeeld de breigoedmachines bewaard en bestudeerd in het Breigoedmuseum van Sint-Niklaas en werd het instrumentenatelier Mahillon overgedragen aan de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Muziekinstrumentenmuseum (MIM).

Het tentoonstellingspalmares⁹

Het MIAT beschikte in de beginjaren nog niet over eigen tentoonstellingsruimtes. Maar er werd resoluut gekozen om een intense tentoonstellingspolitiek te voeren. Deze tentoonstellingen en de bijbehorende catalogi kwamen de naambekendheid van het MIAT ten goede. De tentoonstellingen werden op locatie georganiseerd, onder meer in het Museum Arnold Vander Haeghen, het Bijlokemuseum, het Centrum voor Kunst en Cultuur, de Sint-Pietersabdij en het Groot Vleeshuis.¹⁰

De British Council leverde in februari 1979 de eerste tentoonstelling, *Remains of a revolution. Industrial Archaeology in Britain*. Voor het gros van de bezoekers betekende het wellicht een eerste kennismaking met industriële archeologie. In het najaar van 1979 volgde de eerste 'eigen' tentoonstelling van het MIAT, *Kinderarbeid van omstreeks 1800 tot 1914* en het was meteen een schot in de roos met meer dan 14.000 bezoekers op drie weken tijd. Daarna begon deze tentoonstelling een rondreis in Vlaanderen en Nederland die tot 1986 zou duren.

In 1980 ging de meeste aandacht naar *Hun werk, hun leven. Getuigenissen uit de Gentse textielwereld 1900-1950*, waarnaar de titel van dit huldeboek trouwens verwijst. Deze tentoonstelling werd in teamverband opgebouwd rond een tachtigtal interviews van oud-textielarbeiders. Een sociologe zorgde voor het afnemen van de interviews, een ingenieur bestudeerde op hetzelfde moment de textielmachines en een historicus deed het onderzoek naar de geschiedenis van het bedrijfsleven. Deze tentoonstelling zette mondiale geschiedenis in de kijker op een moment dat die onderzoeksmethode in België nog niet of nauwelijks bekendheid genoot.

In en om de alambiek. Jenever en alcoholstokerijen in 1981 bekeek de alcoholnijverheid niet alleen vanuit industrieel-archeologisch standpunt, maar ook vanuit een volkskundige invalshoek.

Midden 1983 werd de bruikleententoonstelling *Aspecten van het dagelijks leven. Van industriële revolutie tot industriële archeologie* voor het eerst getoond. Op het einde van dat jaar bracht ook *Onder stoom. De geschiedenis van de stoommachine* veel volk op de been.

⁹ Een volledige lijst van de tentoonstellingen die het MIAT organiseerde wordt bij deze bijdrage gevoegd en is gemaakt op basis van de gegevens, verzameld door Christel Kinnaer.

¹⁰ Voor een overzicht van de belangrijkste tentoonstellingen van het MIAT baseerden we ons op R. DE HERDT, *MIAT. Op zoek naar het industrieel verleden*, Gent, 1993, p. 10-28; R. DE HERDT, *Het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel*, in: G. DENECKERE (red.), e.a., *Geschiedenis maken. Liber amicorum Herman Balthazar*. Gent, Tijdsbeeld, 2003, p. 163-173 en R. DE HERDT, *Het museum voor Industriële Archeologie en Textiel*, in: R. DE HERDT en P. VIAENE (red.), *Industriële Archeologie in België*. Gent, Stichting Mens en Cultuur, 1990, 431 p. + kaartenmap, [Oorspronkelijke uitgave: Gent, Museum voor Industriële Archeologie en Textiel, 1986], p. 401-404.

Lichaam en hygiëne, naar de wortels van de huidige gezondheidscultuur in 1984-1985 had eveneens veel impact. Hier werd vooral aangetoond hoe de houding tegenover het lichaam sterk werd beïnvloed door de achtereenvolgende industriële revoluties. In 1986 was dan de grote tentoonstelling *Industriële archeologie in België* te bezichtigen. Patrick Viaene verzamelde hier de belangrijkste informatie en de meeste stukken. Voor het eerst was er per provincie een uitgebreid overzicht van industriële relictten en sites. In *Is voor de bakker* stond niet alleen de technische evolutie centraal, maar werd ook de houding van de mens tot de steeds sneller evoluerende techniek sterk benadrukt.

Tijdens de overgangperiode naar het nieuwe museumgebouw aan de Minnemeers werden nog een reeks kleinere tentoonstellingen gerealiseerd. De eerste expositie in het MIAT-gebouw aan de Minnemeers zelf was *Industriële archeologie. Hoe begin je eraan?* in 1991. Deze tentoonstelling wou vooral de weg effenen voor een vlottere beoefening van deze discipline. In datzelfde jaar kon men ook terecht op *Frisse dranken? Ja, maar dan... frisdranken!* waarin de limonade-industrie geëvoceerd werd. Begin 1992 werd als eerste (semi)permanente opstelling gekozen voor een nieuwe tentoonstelling rond het thema *Kinderarbeid van omstreeks 1800 tot 1914*.

Op 22 september 1994 werd het nieuwe gebouw van het museum feestelijk geopend met een Academische zitting. In 1997 was de vaste opstelling *Ons Industrieel Verleden 1750-1900. De vrouw achter de schermen en op de barricaden* een feit, in 1998 volgde *Ons Industrieel Verleden 1900-2000. De vrouw achter de schermen en op de barricaden*. Ook *De Katoenfabriek* was vanaf 1997 toegankelijk voor het publiek.

In 2000 had een grote dubbeltentoonstelling plaats ter herdenking van de geboorte van Keizer Karel en ter gelegenheid van de Floraliën. *Tuinen van Eden* toonde hoe ook tuinarchitectuur invloeden onderging van de industrialisatie in de 19de en 20ste eeuw. En tegelijk konden kinderen in *Het Raadsel van de Keizer* al spelend leren over de verschillende zintuigen.

Feestkledij verplicht sloot met een overzicht van feestkledij uit de 18de, 19de en 20ste eeuw mooi aan bij het jaar waarin het MIAT zijn 25ste verjaardag vierde. Vanaf 2001 speelde het museum ook een voortrekkersrol in het organiseren van enkele textielbiënnales, zoals *Mode In Alle Talen* en later *Stof-e-Ring*.

In 2002 bracht *Ijzeren schippers op houten schepen* heel wat volkscundigen, binnenschippers en zeelieden uit Vlaanderen in het MIAT.

2003 was het jaar van *Lekker Dier. Vlees in de wei, in de stad en uit de fabriek*, een succesvolle samenwerking met het Centrum voor Agrarische Geschiedenis en het Openluchtmuseum Bokrijk. In 2004 werd als opvolger van *De Katoenfabriek* de nieuwe permanente opstelling op de derde verdieping van het MIAT geopend, *Katoenkabaal*. Deze expositie brengt op

multiculturele, multimediale en interactieve wijze het verhaal van textiel van de oertijd tot op vandaag. *Aan tafel! Philippe Cauderlier, een meesterkok uit Gent* toonde in 2005 het leven van een vergeten Belgisch keukenmonument die de burgerlijke keuken van Vlaanderen en België tot lang na zijn dood gestalte gaf. De tentoonstelling *Reclame-Geluk* in 2006 onderzocht de relatie tussen de consument en het industriële product. In 2007 vertelde *Smakelijk ingeblikt* de boeiende geschiedenis van het conserveren van groente en fruit. Met *Quilt Art* bracht het MIAT in 2008 twintig internationale kunstenaars samen die hun mooiste quilts lieten zien uitgevoerd met de nieuwste ontwikkelingen zoals collages, prints of fototransfers. *Lingerie. Zo zacht als zij* haalde in 2009 de kaap van 30.000 bezoekers met een boeiend overzicht van de spectaculaire evolutie van het ondergoed vanaf het einde van de 19de eeuw. Met *Armand Heins. Etser, lithograaf en drukker* stapte het MIAT 2010 binnen. Zeventig jaar na zijn overlijden plaatste het MIAT deze bekende Gentse kunstenaar terug in de schijnwerpers. Intussen werd ook volop gewerkt aan een grondige renovatie van de vierde museumverdieping.

De vriendenvereniging

Het MIAT zou niet kunnen zijn wat het is zonder zijn vriendenkring, namelijk de vzw Vereniging voor Industriële Archeologie en Textiel of VIAT, opgericht op 22 april 1980. De statuten werden gepubliceerd

Op 22 september 1994 werd het nieuwe gebouw van het MIAT feestelijk geopend.

Na 30 jaar kreeg VIAT vzw ook een nieuw logo. Naast het industriële verwijzen de bollen naar de verscheidene activiteiten die de vriendenvereniging van het MIAT te bieden heeft.

op 4 september 1980 in de bijlagen van het Belgische Staatsblad.¹¹ Thomas Fransen, een textieldeskundige verbonden aan de Gentse universiteit, werd de eerste voorzitter, René De Herdt nam de rol van secretaris op zich. De eerste realisatie van deze vereniging was de uitgave van een contactblad door vrijwilligers. In 1983 werd deze publicatie opgenomen in het *Tijdschrift voor de Geschiedenis van Techniek en Cultuur* dat om de drie maanden verscheen. Behalve diepgaande wetenschappelijke bijdragen kregen ook vulgariserende teksten een plaats. Vanaf 1992 veranderde de titel in het kortere en pittigere *TIC, Tijdschrift voor Industriële Cultuur*. Ook met, vanaf 1992, Eddy Levis aan het roer als voorzitter verklaarde de nieuwe raad van bestuur van VIAT nog steeds bereid te zijn het grootste deel van de lidgelden aan het tijdschrift te willen spenderen. Toen in 2008 de 25ste jaargang van het tijdschrift werd gevierd, rolde eveneens het 100ste tijdschriftnummer van de persen. VIAT nam een belangrijk deel van de informatieve en educatieve werking van het museum op zich. Via alternatieve tewerkstellingsprojecten vulde VIAT de staf van het museum aan met een zestal personeelsleden. In hoofdzaak zorgden deze voor de talrijke rondleidingen, activiteiten en ateliers. Maar VIAT zorgde er ook voor dat daarbovenop nog vrijwilligers aan het werk konden. Deze vrijwilligers waren en zijn broodnodig om het MIAT een 'levend' museum te houden. De vrijwilligers staan immers in voor de demonstraties van de machines, de projecties van de films op de oude projectoren, staan de staf bij met hun specifieke technische kennis en helpen zo het wetenschappelijke onderzoek van de collectie vooruit, res-

taureren machines en objecten, ontvangen groepen als gids of houden het museumcafé open.

Wat ook op het conto van VIAT mag geschreven worden, is de organisatie van de 'laatste zondagen'. Elke laatste zondag van de maand wordt de geïnteresseerde immers een lezing of wandeling aangeboden. Zowat 140 verschillende sprekers passeerden intussen de revue. Ze behandelden onderwerpen als industriële archeologie, historische thema's, het textielverleden van Vlaanderen of de industriële samenleving. Sinds het prille ontstaan van de vereniging spant de VIAT zich tijdens de Gentse Feestenweek, elk jaar in juli, extra in om door een intense reeks van activiteiten het grote publiek met industrieel erfgoed en aspecten hiervan in contact te brengen.¹² Op die manier maakte VIAT onder meer naam met het 'middelleeuws ontbijt' dat sinds de jaren 1980 wordt opgediend, met daarnaast ook vele wandelingen, tentoonstellingen, demonstraties, toneelstuk, poppenspel, informatief theater, filmvoorstellingen, vertelnamiddagen...

Ook in vzw VIAT wordt de fakkel doorgegeven. Eddy Levis, voorzitter sinds 1992, werd in deze functie vervangen door Sophie Huysman.

De landelijke erkenning

In 1998 werd het eerste beleidsplan voor het MIAT geschreven, waarin de geschiedenis van het museum en de visie op de basisfuncties van het museum (verzamen, behoud en beheer, wetenschappelijk onderzoek en publiekswerking) werden uiteengezet. De erkenning als landelijk museum volgde op 22 januari 1999, wat meteen een extra impuls betekende voor de werking van het museum. Deze erkenning was onder meer te danken aan het feit dat het MIAT met zijn personeel, ervaring, structuur, infrastructuur, kenniscentrum, collectie en financiële middelen de enige actor was (en is) binnen de industrieel-archeologische sector die de continuïteit van de werking kon verzekeren. De extra middelen werden vooral gebruikt om de staf van het museum aan te vullen en zo de basisfuncties van het museum op een hoger niveau te tillen. Er werd daarnaast een intensieve registratie- en inventarisatiecampagne ontwikkeld.

In 2008 werd het meest recente beleidsplan ingediend bij de Vlaamse Gemeenschap (erkenning volgde in oktober 2008). Alle stafmedewerkers werkten een jaar lang aan de voorbereiding ervan. Het MIAT beoogde met dit nieuwe beleidsplan zowel zijn museumpubliek tevreden te stellen als de nodige ondersteuning te bieden aan het industrieel-archeologische werkveld. Dit alles met het oog op het scheppen van een dynamisch klimaat voor industrieel erfgoed en de geschiedenis van de industriële samenleving in Vlaanderen en daarbuiten.

De toekomst ?!

En dit brengt ons naar de toekomst. De uitvoering van de huidige beheersovereenkomst tussen de stad

¹¹ Zie eveneens R. DE HERDT, *Het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel*, in: G. DENECKERE (red.), e.a.; *Geschiedenis maken. Liber amicorum Herman Balthazar*. Gent, Tijdsbeeld, 2003, p. 166.

¹² Zie hierover onder meer ook R. DE HERDT, *MIAT. Op zoek naar het industrieel verleden*, Gent, 1993, p. 44 en R. DE HERDT, *De culturele bijdrage van het MIAT*, in: A. CAPITEYN (red.), e.a. *De Gentse Feesten. Biografie van een 150-jarig monument*. Gent, Dienst Feestelijkheden, p. 174-181.

Gent (het MIAT) en de Vlaamse Gemeenschap (Agentschap Kunsten en Erfgoed) is bepalend voor de toekomst van het MIAT. De beheersovereenkomst legt een aantal verantwoordelijkheden in de schoot van het MIAT op het gebied van collectiebeleid, publiekswerking, publieksontsluiting, het opzetten van sterke en structureel uitgebouwde samenwerkingsverbanden met relevante partners en het ontwikkelen van de expertisefunctie op het vlak van roerend en immaterieel industrieel erfgoed.

De collectie

Eerder in dit artikel werd al ingegaan op de visie rond het collectiebeleid. De uitdaging voor de toekomst ligt in het verder verfijnen en het bijsturen van de opties die werden genomen in verband met de collectie. Een uitgeschreven collectieplan zal worden gepubliceerd en gecommuniceerd. Een collectieplan is belangrijk als houvast voor de eigen medewerkers, het biedt structuur en duidelijkheid bij het verder ontwikkelen van het collectiebeleid en positioneert het MIAT als collectiebeherende instelling tegenover andere. Aangezien het plan ook wordt gecommuniceerd kunnen organisaties en personen die een bijzondere waarde hechten aan het roerend industrieel erfgoed weten waarvoor ze terecht kunnen bij het MIAT en welke objecten het MIAT eventueel nog wil verwerven.

Het MIAT wil in de toekomst 'hedendaags contextueel verzamelen'. In de collectie zijn momenteel geen of weinig objecten aanwezig, die de industriële samenleving van vandaag illustreren. Nochtans werd met het nieuwe museumconcept gekozen om in de permanente tentoonstellingen een link te leggen met de dag van vandaag en zelfs met de toekomst. Een voorbeeld moet dit concreter maken. In de collectie stofzuigers is het jongste exemplaar een stofzuiger uit de jaren 80. Dit betekent dat de hedendaagse stofzuiger niet in de collectie werd opgenomen, Door actief op zoek te gaan naar recente exemplaren en exemplaren die een technologische vernieuwing kunnen illustreren (bv. de stofzuiger zonder stofzak) moet het MIAT de collectie actueel kunnen houden. Er zal contact worden gelegd met de producenten, niet alleen om het object te kunnen opnemen in de verzameling, maar ook om de context van dit object te kunnen verwerven (de gebruiksaanwijzing, de reclame(film) voor het object, productietechnieken, de technische informatie, ...)

Topstukken

Op 4 december 2009 werd de houten twijnmolen uit 1789 en de mule jenny uit de collectie van het MIAT, opgenomen in de 'Topstukkenlijst'. In 2003 vaardigde de Vlaamse overheid immers het 'Topstukkendecreet' uit dat roerend cultureel erfgoed van uitzonderlijk belang wil beschermen. In de 'Topstukkenlijst' worden cultuurobjecten opgenomen

omwille van hun archeologische, historische, cultuurhistorische, artistieke of wetenschappelijke betekenis voor de Vlaamse Gemeenschap als zij als zeldzaam en onmisbaar worden beschouwd. Beide objecten zullen hun prominente plaats in de permanente tentoonstellingen van het MIAT blijven behouden. Maar het is de ambitie van het MIAT om niet alleen deze topstukken goed te verzorgen. De zorg voor alle collectiestukken zal zichtbaar worden met een beter uitgerust depot (het centraal erfgoeddepot) en een betere presentatie van de objecten (nieuwe permanente tentoonstellingen).

Zowel de mule jenny als de twijnmolen, twee topstukken van het MIAT, zijn te zien op de bovenste verdieping van het museum.

De tentoonstellingen

Er werd in het verleden geopteerd om een chronologisch verhaal te brengen over de evolutie van de industriële samenleving. Deze visie werd verlaten. Chronologie is in de nieuwe tentoonstellingen ondergeschikt aan de thematische.

Op de vijfde verdieping zal het industriële verhaal worden gebracht (2012-2013) met de industriële revoluties, de technologische vooruitgang en de evolutie naar steeds efficiëntere machines die vanaf ca 1750 tot nu onze productieprocessen vorm gaven. ■■■

De bezoeker zal niet alleen met het verleden worden geconfronteerd maar ook met het heden en met wat de toekomst nog kan brengen.

Op de vierde verdieping worden de maatschappelijke implicaties van de diverse vormen van economische activiteit getoond. Daarbij wordt vooral gefocust op de gevolgen van de industriële revolutie op werk- en leefomstandigheden van de werknemer.

Deze nieuwe tentoonstellingen moeten ook een impuls geven aan de publiekswerking; er wordt een sterke gelaagdheid in de informatieoverdracht voorzien, er worden hedendaagse presentatietechnieken en nieuwe media gebruikt, de vrijwilligers blijven de-

monstreren, er komt een nieuwe website met een publieksgedeelte en een gedeelte voor het industrieel-archeologisch veld, er worden nieuwe thema's geïntroduceerd zoals migratie, gastarbeid, globalisering, ecologische gevolgen van de industrialisatie.

Maar ook het pad van sterke tijdelijke tentoonstellingen wordt niet verlaten (met daaraan gekoppeld het wetenschappelijk onderzoek). In 2010 wordt een grote tentoonstelling over 'Vakantie' gepland, in 2011 wordt gefocust op het thema 'Beladen Textiel, of textiel met een bijzondere (emotionele) waarde' en in 2012 werkt het MIAT samen met het STAM aan de tentoonstelling Water Works.

**WERELDWIJD
WERKEN**

permanente tentoonstelling
vanaf 27 februari 2010

INDUSTRIËLE ARCHEOLOGIE EN TEKSTIEL
MIAT zes generaties
over werk
en leven

www.miat.gent.be
Minnemeers 9, 9000 Gent

Logos at the bottom: STAD GENT, gent, DeMorgen, and others.

Expertisecentrum

Het MIAT werkt sinds begin 2009, onder begeleiding van FARO, samen met SIWE (Stichting Industrieel en Wetenschappelijk Erfgoed) en sinds kort ook met het MOT (Museum Oude Technieken, Grimbergen) aan de oprichting van een expertisecentrum voor het culturele erfgoed van techniek, industrie en wetenschap. Het MIAT stelde een personeelslid ter beschikking om dit traject te trekken en maakte al een omgevingsanalyse waarin de bestaande expertise werd opgelijst.

Het MIAT nam in het laatste beleidsplan duidelijk het engagement om de kennis en expertise die ze bezit over roerend en immaterieel industrieel erfgoed op een proactieve manier ter beschikking te stellen van de cultureel-erfgoedgemeenschap. Bovendien moet, zo stelt de beheersovereenkomst, het MIAT een motorfunctie opnemen tegenover kleinere musea en industriële collecties. Indien uit het traject blijkt dat er naast de opdracht van het MIAT nog andere noden zijn op het vlak van roerend en immaterieel industrieel, wetenschappelijk en technisch erfgoed zal een aanvraag worden gedaan om een landelijk expertisecentrum voor industrieel, wetenschappelijk en technisch cultureel erfgoed, naast het MIAT, te subsidiëren.

Tot slot

Als naaste medewerker van René De Herdt heb ik sinds eind 1991 de uitbouw van het MIAT van heel dichtbij kunnen meemaken. Toen ik in het MIAT

arriveerde en nauwelijks wist wat een museumwerking inhield, werd mijn bureau vlak naast dat van hem (mijn chef) geplaatst. Een vrij ongewone situatie, vond ik toen althans. Achteraf werd mij duidelijk dat dit met voorbedachten rade was. Ik werd in 'de stiel' gedwongen. Nu bijna twintig jaar hetzelfde kantoor gedeeld te hebben, besef ik dat dit een uitstekende manier is om kennis en ervaring door te geven. Ik heb de goede en minder goede momenten meegemaakt. De afwerking van het gebouw en de openingen van de permanente tentoonstellingen horen bij de goede momenten. De verslagenheid toen werd meegedeeld dat het MIAT eventueel zou opgaan in het nieuwe STAM was een van die minder goede momenten. Na al die jaren, met die memorabele momenten, kan ik de grondstoffen waaruit de rode draad doorheen de loopbaan van René De Herdt is geweven als volgt samenvatten: volharding, engagement, inspirerend, relativerend, grote kennis, flexibiliteit en visie. Hij zorgde in elk geval voor een stevige vertrekbasis voor de toekomst. ■

Ann Van Nieuwenhuyse (°1963) is sinds 13 december 1991 als historicus werkzaam in het MIAT. Aanvankelijk was haar opdracht de collectie inventariseren en het organiseren van tentoonstellingen (Koffie en tabak, Kinderarbeid, Hygiëne, Huishoudelijke comfort, Ons industrieel verleden 1900-2000). Zij werd al snel de rechterhand van René De Herdt en nam de zakelijke verantwoordelijkheid van het MIAT op zich.

René De Herdt en Ann Van Nieuwenhuyse in het museumcafé van het MIAT.

AUTEURS: Marie-Anne Wilssens, Patrick Verleye en Ineke Wellens

WERELDWIJD
WERKEN

permanente tentoonstelling

vanaf 27 februari 2010

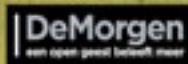
INDUSTRIELE ARCHEOLOGIE EN TEXTIEL

MUSEUM VOOR
MIAT

zes generaties
over werk
en leven

www.miat.gent.be

Minnemeers 9, 9000 Gent

Een thematische opdeling per tentoonstellingsniveau

Bij de uitwerking van een nieuwe museumopstelling werd vooral gemikt op een grotere eenheid in het parcours en de verhaallijn en een duidelijker profilering van het MIAT ten opzichte van andere musea die technologische, economische, sociale en politieke ontwikkelingen sinds de start van de industrialisering van West-Europa en meer specifiek België belichten. In Gent betekent dit concreet dat het MIAT zich, ondanks het feit dat raakvlakken mogelijk en vaak ook wenselijk zijn, duidelijk moet onderscheiden van het STAM en het Huis van Alijn.

Om de beoogde doelstellingen te verwezenlijken werd gestart met een aangepaste en geheroriënteerde indeling van de vierde verdieping die aansluit bij een hedendaagse thematische benadering. De vijfde verdieping komt binnenkort aan de beurt.

Niveau 5

Praktisch komt het erop neer dat op niveau 5 de informatie over de industriële ontwikkeling zal worden samengebracht. Bedoeling is dat deze verdieping vanaf 2012 de geschiedenis van de technologie en de industrie zal schetsen. De opstelling zal het verhaal brengen van de steeds efficiëntere machines die vanaf ongeveer 1750 tot nu onze productieprocessen vorm gaven en zal tevens de bezoeker confronteren met de vraagtekens die de mens zich bij de toekomst kan stellen.

In de huidige opstelling is het relaas van de technologische evolutie opgedeeld in twee perioden (1750–1900 en 1900–nu). Na de geplande wijzigingen wordt het verhaal gebracht in één vloeiende beweging. De tentoonstelling zal de bezoekers meenemen langs de mijlpalen in de technologische vooruitgang, die een gemechaniseerde productie mogelijk en ingrijpende maatschappelijke veranderingen onvermijdelijk maakten. De bezoeker zal zijn mentale Grote Trek eindigen bij de hedendaagse maatschappij met haar gesofistikeerde communicatie- en transportmiddelen en steeds verdergaande verschuivingen in de internationale productie- en arbeidsverdeling.

Niveau 4

Op niveau 4 worden de maatschappelijke implicaties van de diverse vormen van economische activiteit getoond. Daarbij wordt vooral gefocust op de gevolgen van de industriële revolutie op werk- en leefomstandigheden van de werknemer.

Zo wordt onder andere aangetoond hoe de werknemer evolueert van een soort zielloos en rechteloos verlengstuk van de machine tot stemgerechtigd burger, mondig 'medewerker' en kieskeurig consument. Chronologie is in de nieuwe opstelling ondergeschikt aan de thematische benadering maar het tijds kader wordt nooit uit het oog verloren. Bij de behandeling van een gebeurtenis op een bepaald terrein wordt naar gelijktijdige ontwikkelingen op andere vlakken verwezen.

Omdat een evolutie steeds wordt geschetst vertrek-

kend vanuit één bepaald, in omvang beperkt, onderwerp en het tijds kader voor extra duiding zorgt, wordt de informatie voor de leken die de meeste bezoekers tenslotte zijn, makkelijker toegankelijk en verteerbaar. Uit de mozaïek van kernthema's houden zij aan het eind van hun bezoek een totaalbeeld van de ontwikkeling van de geïndustrialiseerde maatschappij over.

De vernieuwde tentoonstelling en indeling hebben het voordeel dat ze de identiteit van het MIAT consequent op alle fronten afficheren: binnen en buiten het gebouw, en in de vorm en de inhoud van de tentoonstellingen op de diverse verdiepingen.

De bezoeker krijgt op elke verdieping een afgerond verhaal maar hoewel elk niveau op zich staat en afzonderlijk kan worden bezocht, past het ook naadloos in het grotere geheel, het verhaal dat het MIAT de burger wil vertellen. Het is kort gezegd de geschiedenis van de industriële ontwikkeling in West-Europa ('Industrie', niveau 5) met haar consequenties op maatschappelijk en menselijk vlak ('Arbeid', niveau 4) en een speciale focus op de Vlaamse textielindustrie ('Textiel', niveau 3). Met deze trefwoorden wenkt het MIAT de bezoeker al van op straat. Binnen krijgt het publiek precies wat het museum aan de buitenkant belooft.

'WereldWijdWerken'

Het verhaal van de industriële revolutie en de arbeidende mens beperken tot het Westen zou neerkomen op het voorbijgaan aan de hedendaagse realiteit. De industriële revolutie voltrok zich weliswaar eerst in West-Europa en Noord-Amerika maar sinds de tweede helft van de twintigste eeuw verlegt de industriële productie zich tegen een hoog tempo naar andere regio's in de wereld, vooral Azië. In die nieuw geïndustrialiseerde landen doen zich verschijnselen voor die parallellen vertonen met wat in het Westen gebeurde voor de arbeid zich organiseerde en wetten werknemers een fatsoenlijke bescherming boden.

Het thema 'kinderarbeid', een van de publiekstrek-
■■■

een zeer aanschouwelijke wijze. De tentoonstelling maakt duidelijk hoe in de Westerse wereld kinderen worden 'verwend' met degelijk onderwijs, een overaanbod aan speelgoed en manieren om hun vrije tijd te besteden. Daar tegenover staat de situatie waarin kinderen in de lagelonenlanden zich bevinden. Ze zijn verplicht te werken in fabrieken of sweatshops in omstandigheden die niet beter zijn dan wat hun lotgenootjes in de negentiende eeuw in het Westen moesten verduren.

De titel WereldWijdWerken verwijst vanzelfsprekend ook naar het 'worldwide web' en roept daarmee bij de bezoeker meteen de associatie op met het globaliseringsproces waarmee hij in zijn leven voortdurend in een of andere vorm wordt geconfronteerd. Daarmee is hij al van bij het binnenkomen in de juiste richting 'geprogrammeerd' en mentaal voorbereid op wat hem in het MIAT wacht.

Op tijd komen!

Waar de mensen voor de industriële revolutie grotendeels leefden op het ritme van de seizoenen en de natuurlijke afwisseling van dag en nacht, worden ze nu geacht te weten 'hoe laat het is' en 'op tijd' te komen. Het is een moeilijke opdracht voor de eerste generaties fabrieksarbeiders en een herkenbaar pro-

bleem voor de moderne mens.

Deze opstelling zet, zonder er verder veel woorden aan vuil te maken, het tijdsaspect in de kijker. Een wekker, klokken die onverstoord de tijd wegtikken, de associatie met werk en school... Het is een ervaring die de bezoeker meteen tot de orde roept en een gevoel van lotsverbondenheid oproept met vorige generaties, die net als hij de pijn van het dagelijkse, toch altijd te vroege, opstaan en de zware tijdsdruk op het werk, kenden.

De mens aan de arbeid

Om het verhaal van de werknemer en zijn leef- en werkomstandigheden zo toegankelijk en aansprekend mogelijk te maken, gebruikt de tentoonstelling op de vierde verdieping een typefamilie als vertrekpunt. In diverse perioden vertellen de leden van enkele gezinnen, die deel uitmaken van de grootfamilie, hoe zij hun dagdagelijkse realiteit beleven. Het feit dat de bezoeker zichzelf of mensen uit zijn omgeving met bepaalde personages kan identificeren, verhoogt onmiddellijk zijn betrokkenheid bij de informatie waarmee hij wordt geconfronteerd. Door het hoge 'human interest'-gehalte kan een breed publiek zich makkelijk in de situatie van arbeiders in het verleden inleven.

De opstelling gewijd aan dit onderwerp is verspreid over de eerste ruimte en neemt er de beide wanden en het tussenliggende gedeelte in beslag.

De *rechterwand* belicht de evolutie van de arbeidsomstandigheden in het algemeen, met thema's als veiligheid, gezondheid en hygiëne op het werk, de toenemende werk- en tijdsdruk, de verloning, de verschuiving van industriële naar dienstenmaatschappij, enzovoort.

Speciale aandacht krijgt de werkende moeder. Haar rol ondergaat immers ingrijpende veranderingen. Bij de mannen is dat minder het geval. Zij zijn en blijven de gedoodverfde kostwinner. Pas als hun inkomen niet volstaat, moeten ook vrouw en/of kinderen aan de slag.

Daarmee belandt de bezoeker bij het thema van de *linkerwand*: de veranderende rol van het kind in het arbeidsveld. Van meewerkend gezinslid, dat op niet veel consideratie kan rekenen, evolueert het naar een fragiel wezen dat tegen van alles en nog wat hoort beschermd te worden. In de plaats van de onzichtbare 'kleine volwassene' komt geleidelijk het concept 'kind' op de voorgrond. 'Het kind' moet op een specifieke manier worden benaderd, moet zijn eigen rechten krijgen, speciaal op zijn behoeften en smaak toegespitste producten etc. In de tweede helft van de twintigste eeuw evolueert 'het kind' naar een mondig persoon, die zelf zijn eisen verwoordt en rechten opeist.

De opstelling is ingedeeld in drie perioden, die vooral worden 'opgehangen' aan de veranderingen die het gezin in de loop van de tijd ondergaat.

De eerste periode omvat bijna de volledige *negen-*

tiende eeuw. De introductie van de eerste mechanische spinmolens en weefgetouwen aan het eind van de achttiende en het begin van de negentiende eeuw brengt ook op sociaal vlak een revolutie teweeg. Duizenden individuen moeten 'anders gaan leven'.

De eerste fabrieken vinden een onderkomen in verlaten panden in de stad, soms zelfs een oud klooster. Die gebouwen zijn niet voorzien op hun nieuwe functie, de veiligheid van de mensen die tussen de machines hun dag doorbrengen, staat bij de patroons niet hoog in hun prioriteitenlijstje.

De veel efficiëntere gemechaniseerde productie in de fabrieken zet al snel de huisnijverheid onder zware druk. Uiteindelijk zit er voor de thuisarbeiders in de eerste helft van de 19de eeuw niets anders op dan naar de fabriek te trekken. Werk is er genoeg. Er valt de fabrieksarbeider echter een allesbehalve goede behandeling ten deel. Veelal worden ze per stuk betaald, wat de werkdruk zeer hoog maakt. Daarbij komen strakke regels en hoge boetes voor mensen die fouten maken. Wie ziek wordt, heeft ook geen inkomen. De lonen zijn zo laag dat een man zelfs met keihard werken zijn gezin niet behoorlijk kan onderhouden. Dus worden ook vrouw en kinderen de fabrieken ingestuurd. Ze brengen vele uren in ongezonde en ronduit gevaarlijke omstandigheden door, en houden aan het eind van de dag een loon over dat nog niet de helft bedraagt van dat van hun vader. Als de patroons eenmaal doorhebben dat bepaalde taken net zo goed door vrouwen of kinderen kunnen worden uitgevoerd, die bovendien een pak goedkoper zijn, worden mannelijke arbeiders afgestoten. De gevolgen kunnen niet uitblijven. Het verzet groeit, arbeiders gaan zich organiseren. Hun manifestaties worden soms in het bloed gesmoord. In de jaren zeventig bestaan op verschillende plaatsen al groeperingen met socia-

listische inslag. In 1885 vormen ze samen de Belgische Werkliedenpartij.

Het jaar 1889 vormt het breekpunt tussen de eerste en de tweede periode. De heersende mentaliteit en de visie op fabrieksarbeid zijn dan al geëvolueerd onder impuls van harde arbeidersacties, de rapporten van openbare onderzoekscommissies en invloeden uit het buitenland. De overheid grijpt in en lanceert de eerste sociale wetgeving, die de kinderarbeid aan banden legt en ook de werkende moeder bepaalde rechten verschaft.

Er volgen nog meer maatregelen om de situatie van de arbeider te verbeteren waaronder de invoering van de zondagsrust en de beperking op het aantal werkuren en -dagen. Ook langs de kant van de werkgevers beweegt er wat. Sommigen voeren op eigen initiatief sociale voorzieningen in, er wordt gezorgd voor een kantine en wasruimte, betere veiligheid. De vakbonden krijgen meer en meer invloed, de lonen stijgen.

Toch kunnen de meeste arbeidersgezinnen tot het eind van de jaren 1920 maar krap rondkomen en verliezen ze bij de minste tegenslag hun financiële evenwicht. Vrouwen zijn meestal genoodzaakt buitenshuis te blijven werken. De crisis van de jaren dertig brengt werkloosheid en de daarmee samenhangende ontberingen. De Tweede Wereldoorlog werpt iedereen terug op overlevingsstrategieën.

Ondanks de 'harde' tijden heeft de mentaliteit ten opzichte van de kinderen een nieuwe wending genomen. Kinderen zijn kwetsbaar en horen niet te werken. Vanaf 1914 wordt de leerplicht opgetrokken tot 14 jaar, een maatregel die op vele plaatsen niet meteen het gewenste resultaat oplevert omdat zowel ouders als werkgevers allerlei trucs uitvinden om de

wet te omzeilen.

Geleidelijk dringt intussen in brede lagen van de bevolking het idee door dat het gezin voor het kind een veilige en warme plaats dient te zijn. Daarvoor is het beter dat moeders niet uit werken gaan. In arbeidersmidsens blijft dit voorlopig een niet te verwezenlijken verre droom.

De Tweede Wereldoorlog zorgt, naast alle andere ellende, voor een serieuze dip in de materiële welvaart. Het goede nieuws is echter dat hij werkgevers en werknemers nader tot elkaar brengt. Soms zitten ze samen in het verzet en vele patroons spannen zich in om hun werknemers te behoeden voor verplichte tewerkstelling in Duitsland.

Werkgevers en vakbonden bereiden samen in stilte de na-oorlogse periode voor. Ze maken afspraken over loonsverhogingen en de uitbouw van een sociale zekerheidssysteem. Regent prins Karel ondertekent reeds op 28 december 1944 de wet op de sociale zekerheid voor werknemers.

1950 vormt het breekpunt tussen de tweede en de derde periode. Voor het eerst kunnen arbeiders voldoende verdienen om hun gezin te onderhouden zonder dat hun vrouw mee uit werken hoeft te gaan. Moeders grijpen die kans met beide handen en blijven thuis om voor hun kroost te zorgen en het huishouden te bestieren. Een decennium later gooien vrouwen zich echter weer op de arbeidsmarkt. Ze worden daarin sterk gestimuleerd door de overheid die het tekort aan arbeidskrachten wil aanvullen want de economie draait op volle toeren. Daarbij komen de verlokkingen van de consumptiemaatschappij: wie wil er nu geen televisie, auto, of koelkast? Er is ook het huis, gebouwd onder het voordelige regime van de Wet De Taeye, dat moet worden afbetaald. En waarom zouden onze kinderen moeten achterblijven bij hun vriendjes, die nu allemaal een barbie-pop, een elektrische trein of lego-bouwblockjes krijgen?

De kinderen groeien voortaan op in een materialistische context. Ze vragen en krijgen steeds meer. In de wand die de leefomstandigheden van het kind belicht, zijn drie luisterpunten ingewerkt, voor iedere periode één. Elk luisterpunt laat drie leden van hetzelfde gezin aan het woord: vader, moeder en een kind. Elk van hen belicht hun situatie vanuit zijn of haar standpunt. De spreiding van de informatie over de diverse periodes en de verschillende invalshoeken van waaruit elke periode wordt belicht, geeft de museumbezoeker een levendig en gelaagd beeld van de situatie op een bepaald moment evenals een overzicht van de evolutie in de tijd.

Wonen, hygiëne en voeding

Wonen: van klein en beperkt tot groter en beter
Tegenover de werkplek staat 'thuis', de plaats waar mensen met hun gezin samen zijn en op adem komen. Negentiende-eeuwse arbeiders zijn niet veelei-

send. Een dak boven het hoofd, een tafel met een paar stoelen, wat keukengerei, een kastje, een kachel-tje en een strozak waarop ze zich 's avonds na de zware arbeid kunnen laten neervallen, vinden ze al heel wat. Voor meer bezittingen is ook geen plaats want iedereen moet ook nog ergens kunnen slapen. Berucht zijn in dat verband de 'beluikhuisjes', die met de grootste haast op elke vrije vierkante meter worden opgetrokken. Arbeiders en hun gezinnen hokken er samen in veel te kleine kamers, waar zonlicht en frisse lucht geen kans krijgen. Veel te weinig pompen moeten veel te veel bewoners voorzien van water, aan de gemeenschappelijke toiletten is het vaak aanschuiven.

De dokters Mareska en Heyman klagten in 1843 de erbarmelijke leefomstandigheden aan. Ze beschrijven in detail de woonsituatie van de arbeiders en het gebrek aan hygiëne waarmee ze tijdens hun onderzoeken worden geconfronteerd.

De bovenstaande elementen komen samen in een opstelling van een beluikhuisje, of beter gezegd: de herinnering aan een beluikhuisje. Drie wanden ontbreken immers en verder zijn er alleen de contouren, die op de vloer zijn uitgezet. De voorgevel met deur en een strozak zijn de enige concrete elementen in het 'huisje'.

De karige bezittingen zijn niet in het huis ondergebracht, maar vinden een plaats in een wandkast ernaast. Door ze te presenteren buiten hun context wordt extra duidelijk hoe weinig talrijk en schamel ze zijn.

Vanaf het begin van de twintigste eeuw en zeker vanaf de tweede helft evolueren de woonomstandigheden snel. Deze evolutie wordt geconcretiseerd door middel van voorwerpen die deel uitmaken van 'inboe-

dels' die typisch zijn voor bepaalde perioden.

De ontwikkeling die deze doormaakten komt nog terug in de volgende thema's van de verdieping en culmineert aan het eind van de tentoonstelling in een 'flard' van enkele wanden van een modern huis. Het blijkt daarbij dat de 'normale' inboedel van een moderne gezinswoning zodanig omvangrijk is geworden dat een lijst waarin de objecten worden opgesomd, de volledige wanden in beslag neemt.

Hygiëne

Na het beluikhuisje belandt de bezoeker via de waterpomp vanzelf in het thema 'persoonlijke hygiëne' of, wat de negentiende eeuw betreft, het gebrek daaraan. Zuiver water is een schaars goed. Arbeidersgezinnen moeten het stellen met het water van de gemeenschappelijke pomp. Ze drinken vaak vervuild water en komen niet toe aan een grondige wasbeurt. Het concept 'handen wassen voor het eten' is nog niet uitgevonden. Zeep is duur, haren wassen een tijdrovende luxe. Mensen komen er enkel aan toe ter gelegenheid van de jaarlijkse kermis.

De huizen zijn vuil en het krioelt er van de wandluizen, pissebedden en ratten. De strozak is meestal vergeven van de vlooiën. 'Geen nood', zegt arbeiderszoon Pol De Witte daarover, 'de mensen zijn zo moe van het harde werken dat zelfs de nachtelijke aanvallen van de vlooiënkolonies hen niet wakker houden.' Ziektes en besmettingen zijn logischerwijs dagelijkse kost, het kindersterftecijfer is hoog en de regelmatig terugkerende epidemieën van cholera en tyfus maken in de grote steden telkens vele honderden, soms zelfs een paar duizend slachtoffers.

De epidemieën jagen de gegoede burgers de daver op het lijf en zetten de lokale overheden aan tot initiatie-

van de arbeiders worden bekritiseerd, het na te streven gedrag in de schijnwerpers geplaatst. Via de kinderen krijgen de ouders notie van de beginselen van een hygiënische levenswijze. Ook gezondheids campagnes en voorlichting, die de vrouwen rechtstreeks aanspreken, ontketenen een kentering in de mentaliteit. De prijsdaling van zeep geeft een extra zetje. Door de afschaffing van de accijnzen, de invoering van efficiënte productietechnieken en het vervangen van dure oliën door goedkopere vetten, wordt dit product nu ook voor de arbeiders betaalbaar.

Vanaf de twintigste eeuw wordt het gezondheids-onderwijs inzichtelijker en praktischer. Het 'waarom' van hygiëne krijgt een plaatsje naast het 'hoe'. Op school werken kinderen aan hun lichaamsverzorging in de gymzaal en in de wasruimtes. In openbare badinstellingen, gevangenissen en kazernes gaan volwassenen voor het eerst onder de douche. Een persoonlijke badkamer blijft tot na de Tweede Wereldoorlog echter voorbehouden aan de betere klasse. Na 1950 hebben arbeiders wel voldoende financiële draagkracht en krijgen ze met de Wet De Taeye een extra impuls om ook hun huis te voorzien van een goed uitgeruste badkamer en een wasmachine.

In de negentiende eeuw zoeken arbeiders in geval van ziekte hun heil nog vaak bij kwakzalvers en volksremedies. Voor een doktersconsult is er meestal niet genoeg geld. Dankzij het medische onderzoek op school, de zuigelingenwieg, de inenting, veroverd de dokter een vaste plaats in de gezondheidszorg van iedereen. Dat is zeker zo vanaf het moment dat de verplichte ziekteverzekering financiële drempels doet wegvallen.

Voeding: van 'te weinig' naar 'te veel'

Het menu van een negentiende-eeuws arbeidersgezin is weinig gevarieerd: slappe koffie en brood, aardappelen met wat saus, af en toe een klein stukje vlees of mosselen, meestal wat spek. In vele gezinnen zijn de magen na de maaltijd niet echt gevuld. De ondervoeding ondermijnt de gezondheid en de werkkraft. Tegen het eind van de negentiende eeuw komt daar verbetering in. Vanaf 1870 brengt de massale import van graan uit Amerika een verlaging van de graanprijs op de Belgische markt. Er komt een beetje speling in het budget van de arbeidersgezinnen. Dat maakt het mogelijk vaker vlees te eten en nu en dan eens wat zoetheid te kopen.

Na de Eerste Wereldoorlog komt er ruimte voor meer zoet en zuivel, en ook al eens wat groenten en fruit. Er begint zich een nieuwe economische sector te ontwikkelen: de voedingsindustrie. Zij brengt producten op de markt waarvan al gauw iedereen de merknamen kent: Materne, Kwatta...

In de tweede helft van de twintigste eeuw neemt de voedingsindustrie een hoge vlucht. Mensen eten, onder andere omdat ze niet meer zo veel tijd kunnen of willen besteden aan koken, steeds meer voedsel dat in de fabriek een aantal bewerkingen heeft ondergaan, en in voorverpakte vorm wordt gecommercialiseerd. Dankzij de toenemende koopkracht komt het grote aanbod aan voedingswaren

ven om de hygiëne te bevorderen. Groot aangepakte bouwprojecten vervangen armtierige en ongezonde beluiken door brede lanen met grote huizen. Stinkende en (volgens de heersende miasmentheorie) ziekmakende grachten worden gedempt. Een netwerk van waterleidingen voert zuiver water aan en nieuw aangelegde riolen zorgen voor de verwijdering van afvalwater. Gas- en elektriciteitsleidingen luiden nieuwe tijden in op het vlak van verlichting en verwarming, in de straten verschijnen vuilniskarren.

Hoe de openbare werken de stad veranderen is te volgen op een animatie aan de achterwand van het filmzaaltje.

De saneringsmaatregelen leveren aanvankelijk weinig resultaat op omdat de mentaliteit van de arbeiders niet mee is geëvolueerd. Om dat euvel te verhelpen voert de overheid dan campagne om de bevolking bewust te maken van de noodzaak van een zekere hygiëne. Aan de hand van een bad, een boiler, een toilet, toiletpapier, verdelingsmiddelen, gezondheidsboekjes en dergelijke krijgt de bezoeker een zicht op de 'schone' evolutie.

Op school krijgen de kinderen lessen in hygiëne en gezondheid. De toon is erg belerend. De gewoontes

ook bij arbeidersgezinnen op tafel. Op enkele decennia evolueert de voedselproblematiek van 'te weinig' naar 'te veel'. Gecombineerd met de vermindering van de fysieke inspanning leidt de overdaad tot nieuwe gezondheidsproblemen.

Koopkracht en sparen

Zo gauw ze zich enigszins kunnen organiseren, staken werknemers regelmatig voor hogere lonen om hun levensstandaard te verbeteren. Dat de arbeidersgezinnen nauwelijks of niet kunnen rondkomen is niet alleen het gevolg van de lage vergoeding die ze voor hun werk krijgen. De patroons passen in de tweede helft van de 19de eeuw het 'trucksysteem' toe wat betekent dat ze hun werknemers betalen in natura of hen verplichten zich te bevoorraden in hun 'banwinkels'. Soms wordt er al flink aan het loon geknaagd door de boetes, die in de fabriek worden opgelegd.

Vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw maakt de meer florissante toestand van de Belgische economie het mogelijk hogere lonen te betalen. Daarbij komt de druk van vakbonden en wetten die de werknemers beter beschermen, de afschaffing van het trucksysteem, de afzwakking van het boetestelsel, de import van goedkope graan en spek. Aanvankelijk gebruiken de werknemers hun verhoogde koopkracht om meer en beter voedsel te kopen maar geleidelijk wordt het ook mogelijk een beetje geld opzij te zetten voor later.

Vanaf 1865 kunnen mensen met spaarzin een rekening openen bij de Algemene Spaar- en Lijfrentekas (ASLK). Anderen sparen op café en deponeren regelmatig wat in hun vakje in de 'spaarkast'. De overheid probeert intussen via het schoolsparen en de kinderen ouders het nut van spaarzaamheid te doen inzien.

In 1921 wordt het systeem van de koppeling van de loonontwikkeling aan de index van consumptieprijzen gelanceerd. Het is een belangrijk moment in de evolutie van de levensstandaard van de Belgen. Hun koopkracht is voortaan beveiligd tegen de gevolgen van inflatie.

Tegen het eind van de jaren 1920 hebben de arbeiders een behoorlijk levenspeil bereikt. Honger is een verschijnsel dat tot het verleden behoort.

Na de economische crisis van de jaren dertig en de verschrikkelijke oorlogsjaren, breekt in de jaren vijftig voor de arbeiders een meer voorspoedige periode aan. Hun koopkracht neemt verder gestaag toe nadat in 1956 in 'de Verklaring over de Productiviteit' is afgesproken dat toename in de productiviteit zal gepaard gaan met een stijging van de lonen. Ze kunnen bovendien rekenen op het vangnet van de sociale zekerheid, dat hen ook een inkomen garandeert in geval van ziekte of werkloosheid.

Voor het eerst is het voor arbeidersgezinnen mogelijk rond te komen met één inkomen. De mannen zijn trots dat hun vrouwen niet langer hoeven te gaan werken. Moeder kan nu thuis blijven en er de kinderen opvoeden. Vele vrouwen kiezen voor dit bestaan, maar al snel blijkt dat de meeste gezinnen gewoon

'rondkomen' niet voldoende vinden. Ze willen net als de burens een auto, een eigen huis met alle modern comfort, een jaarlijkse vakantie in de zon etc. Dat kunnen vaders met hun ene job niet bekostigen.

Consumptie en vrije tijd

Boodschappen doen

In 1887 verbiedt de overheid het trucksysteem. Arbeiders kunnen niet langer worden verplicht hun loon te besteden in een 'banwinkel' en bevoorraden zich nu op de markt, in buurtwinkels of bij de goedkope coöperatieve winkels. De socialisten beginnen in 1885 als eersten met een coöperatieve bakkerij, die de arbeiders tegen een lage prijs brood aanbiedt. De katholieken volgen snel hun voorbeeld. De concurrentie verplicht de gewone bakkers hun prijzen te verlagen. Het succes van de broodverkoop leidt tot de oprichting van coöperatieve kruidenierswinkels, mercerie- en kledingzaken.

Intussen ruikt het fenomeen van het grootwarenhuis op, tot ongenoegen van de zelfstandige kleinhandel die klaagt over de zware concurrentiedruk van de ketens, die door hun omvang van leveranciers lagere prijzen kunnen afdwingen. In 1914 telt Delhaize reeds 744 filialen.

In 1928 wordt Sarma (Société Anonyme pour la ■■■

Revente d'Articles de Masse) opgericht, dat een beperkt aantal veelgevraagde artikelen en voedingswaren verkoopt tegen lage, afgeronde prijzen. Naargelang de economische crisis in de jaren dertig escaleert, krijgt Sarma meer wind in de zeilen, maar ook meer navolging.

In 1957 introduceert Delhaize een nieuw winkelconcept: de zelfbediening. In de supermarkt flaneert de consument langs lange rekken en laadt hij de producten zelf in zijn karretje. Andere distributieketens, zoals Grand Bazar, volgen in de daaropvolgende jaren en zien het steeds grootser. Eind jaren 1960 opent het eerste shoppingcenter zijn deuren. In de jaren 1970 voelen vele Belgen al het effect van de verslechterde economische toestand. Discountketens zoals Aldi en Colruyt spelen met hun superlage prijzen in op de nieuwe situatie, gevestigde warenhuisketens lanceren een gamma discountproducten. Zo vindt iedereen nu bij GB 'witte producten'.

In de jaren tachtig maken de Belgen kennis met de Ikeaketen met haar catalogus. Het verschijnsel heeft een sterke invloed op de woninginrichting. Vanaf de jaren negentig verspreidt zich, samen met de internetabonnementen, ook de e-commerce, die consumenten in staat stelt vanuit hun luie stoel overal ter wereld aankopen te doen.

Consumptie

Vóór de jaren 1950 gaat het grootste deel van het inkomen nog op aan voeding, kleding en woning. Er is relatief weinig geld over voor andere zaken, maar dat verandert snel als de koopkracht van de werknemers stijgt.

Vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw onder-

gaat de consumptie een explosieve groei. De oprichting van de eerste consumentenorganisatie in 1957, de Verbruikersunie, is een reactie daarop.

Het verplaatsen van de productie naar de nieuw geïndustrialiseerde landen maakt vele producten goedkoper en wakkert de consumptiedrang verder aan.

De reclame maakt het bestaan van nieuwe producten bekend en creëert nieuwe behoeften: een gezin kan niet gelukkig zijn zonder een elektrisch fornuis, een koelkast, stofzuiger, een vaatwasmachine...

Producten worden nu ook gekocht enkel om het prestige te verhogen of de identiteit van de gebruiker uit te drukken. Nieuwe woorden als 'mode', 'trend' en 'rage' maken opgang, ook in de wooninrichting.

Een gevolg van de toegenomen consumptie is het afvalprobleem. Lang ligt de nadruk op het comfort dat verbonden is met het wegwerpproduct, maar vanaf de jaren 1970 verschuift de aandacht naar de weerslag ervan op het leefmilieu en wordt 'recycleerbaarheid' een belangrijke kwaliteitsvereiste.

Vrije tijd

De mensen die hun brood verdienen in de huisnijverheid kennen het begrip 'vrije tijd' nauwelijks. Het onderscheid tussen arbeids- en vrije tijd is miniem.

De overgang naar de fabriek brengt daarin verandering. Werkuren en vrije tijd zijn duidelijk afgebakend, ook al is die laatste nog zeer beperkt.

In deze periode zoeken mensen ontspanning op kermissen, buurtfeesten en in de kroeg. Ook alcohol maakt het leven even draaglijker.

Als in de tweede helft van de negentiende eeuw het beschikbare inkomen een beetje groter wordt, kan er geleidelijk ook voor ontspanning wat meer af. Met de

invoering van de zondagsrust in 1905 kunnen de arbeiders wekelijks toelevan naar een dag van ontspanning en vertier. Cafés, danslokalen en variététheaters zijn populair, kermissen blijven een jaarlijks hoogtepunt. Daar verschijnt in het begin van de twintigste eeuw een nieuw soort amusement onder de vorm van mobiele bioscopen. Zij hebben zo veel succes dat er weldra permanente filmzalen worden opgericht waar het publiek zich verlustigt in een gevarieerd aanbod van actualiteiten en komische en melodramatische films.

Een andere opvallende evolutie is de plaats die de sportbeoefening meer en meer gaat innemen.

Op school worden tegen het eind van de negentiende eeuw, in overeenstemming met de principes van de gezondheidsleer van die tijd, turnlessen gegeven. In de jaren 1880 ontstaan al de eerste turnverenigingen, veelal georganiseerd door de vakbonden. Andere sporttakken, zoals wielrennen, voetbal en atletiek zijn nog voorbehouden aan een kleine elite. Dat zal pas veranderen na de Eerste Wereldoorlog. In de negentiende eeuw bemoeien de patroons zich nog erg met de vrije tijd van hun werknemers. Vaak richten zij bedrijfsfanfares op. Dat is ook wat de Gentse vlasfabrieken La Lys en La Linière Gantoise doen. Ook vakbonden richten muziekkapellen en koren op.

In Gent levert de inmenging van de werkgevers in de vrijetijdsbesteding van de arbeiders een uniek evenement op: de Gentse Feesten. De wekelijkse buurtfeesten en de kater, die veel werknemers de dag erop thuis houdt, werken de negentiende-eeuwse industriële danig op de zenuwen. Daarom trachten ze de festiviteiten in te perken en te herleiden tot één grote kermis voor iedereen. De burgerij en de arbeiders vieren er tegelijkertijd, maar van elkaar gescheiden, feest. Na verloop van tijd groeit het bal uit tot een enorm volksfeest, dat na een pauze in de eerste helft van de twintigste eeuw, nog steeds jaarlijks een grote massa op de been brengt.

In 1921 wordt de arbeidstijd verder beperkt: 48 uren per week wordt nu de norm. Na een werkdag van acht uren kunnen arbeiders vrij over hun tijd beschikken. Ze interesseren zich meer en meer aan vormen van amusement die tot kort voordien nog werden beschouwd als voorbehouden voor de welstellende burgerij.

Vooraf de belangstelling voor sport neemt toe. Voetbal en wielrennerij worden volkssporten. In Leuven ontstaat in 1899 al de eerste socialistische wielervereniging. Ook werkgevers beseffen dat een gezonde vrijetijdsbesteding belangrijk is.

In zijn werkhuisreglement van 1924 nodigt het Gentse bedrijf La Linière Gantoise de arbeiders uit om lid te worden van de voetbalploeg.

In 1936 krijgen alle werknemers recht op zes dagen betaald verlof per jaar. In 1948 wordt voor het eerst dubbel vakantiegeld uitgekeerd. Uitstapjes en reisjes komen in ieders bereik. De toeristische industrie trekt zich op gang. Nieuwe reisformules, zoals deze die de Club Méditerranée lanceert, wakkeren de reislust

steeds meer aan. De Belgen zoeken dan geleidelijk hun vertier steeds verder van huis. De goedkoper wordende vliegtuigtickets zorgen ervoor dat ook de meest exotische bestemmingen financieel haalbaar zijn. Tegen het eind van de twintigste eeuw is het al een gewone zaak geworden dat mensen meerdere keren per jaar op reis gaan. Er is niet alleen de grote zomervakantie, die al of niet zonnebadend aan een verstrand wordt doorgebracht, maar ook kortere reizen onder de vorm van een citytrip, een skiverblijf in de bergen, een cruise, een gastronomisch weekend, etc.

Intussen maken radio en televisie het mogelijk zonder het huis uit te hoeven zijn vrije tijd aangenaam te besteden. Vanaf halfweg de jaren 1920 brengt de radio nieuws en muzikaal vertier in vele huiskamers, in 1953 begint het televisietoestel aan zijn veroveringstocht. Café- en bioscoopbezoek lijden onder de concurrentie.

Globalisering

De tentoonstelling gaat verder met een opstelling rond globalisering. Globalisering is hier opgevat als het proces waarin mensen uit verschillende delen van de wereld met elkaar in contact komen en elkaars doen en laten beïnvloeden. 'Globalisering' heeft al altijd bestaan maar is als fenomeen in de tweede helft van de twintigste eeuw veel zichtbaarder geworden bij

het grote publiek. De snelheid waarmee nieuwe trends zich verspreiden maar ook economische activiteiten worden verplaatst naar de regio's waar dat voor de ondernemers het voordeligst is, verwondert en beangstigt de mensen. Ze zien buitenlandse bedrijven komen en vele jobs creëren of werken in ondernemingen die leven van de export, maar stellen ook vast dat bedrijven soms even snel gaan als ze zijn gekomen of dat ze zelf hun job verliezen omdat hun patroon in een goedkoper land moet gaan produceren omdat het anders onmogelijk is stand te houden in de internationale concurrentiestrijd.

Tegelijk maken grensoverschrijdende problemen, zoals de milieuvuiling en de opwarming van de aarde, duidelijk dat mensen over de hele wereld afhankelijk zijn en dat geen oplossingen mogelijk zijn zonder onderlinge samenwerking.

De versnelde globalisering van leven en werk is gefaciliteerd door de transport- en communicatiemiddelen, die steeds gesofistikeerder en efficiënter zijn geworden. De opstelling geeft daarvan een goed beeld.

Communicatie

Het MIAT beschikt over heel wat objecten (een semafoor, telegraaf, telegrammen, een schitterende collectie telefoons uit diverse periodes, een dik telefoonboek uit de eerste helft van de twintigste eeuw, enzovoort), die kunnen dienen om de geschiedenis

van de communicatie te vertellen. Blikvanger in dit gedeelte van de tentoonstelling is een telefooncel uit de jaren 1970. Telefooncellen zijn bijna volledig uit het straatbeeld verdwenen als gevolg van de opkomst van de mobiele telefonie. Dank zij het Global System of Mobile Communication, kan iedereen met zijn mobieltje altijd en overal onmiddellijk contacten leggen.

Naast de telefooncel toont een voorwerpeneiland de opeenvolgende kanalen die informatieoverdracht mogelijk maakten: pen en papier, de typemachine en uiteindelijk de computer die toegang geeft tot alle informatie die het wereldwijde web ter beschikking stelt.

De mobiele mens: pendelen en migratie

Internationale verdragen hebben grenzen doen verdwijnen of doorzichtiger gemaakt en vele obstakels in het wereldwijde verkeer van goederen, diensten en kapitaal weggenomen. Bovendien werden als gevolg van de evolutie in de transportmiddelen alle verplaatsingen korter. Afstanden spelen steeds minder een rol.

Dat geldt ook voor het personenverkeer. Ook de arbeid verplaatst zich steeds makkelijker. Het is een gewone zaak geworden dat mensen verre reizen maken om contracten af te sluiten of projecten uit te voeren en voor velen is gaan werken in een ander land een normaal onderdeel van hun carrière. Tegelijk zijn er in arme streken ook mensen die er alles voor over hebben om te kunnen gaan leven in landen waar de economie zo goed draait dat jobs er makkelijk te vinden zijn en dat de staat er een redelijk sociaal vangnet kan onderhouden.

Het verhaal van het WereldWijdWerken zou dus onvolledig zijn als de tentoonstelling geen aandacht be-

steedde aan de grote mobiliteit van de hedendaagse mens. Daarom zijn hier in de opstelling enkele wereldbollen te zien waarop pendel- en migratiebewegingen zijn aangegeven.

De hele wereld in één 'Volvo'

Na de Tweede Wereldoorlog profiteert België van het feit dat het centraal gelegen is in een grote markt, waarin het als gevolg van de oprichting van de Europese Economische Gemeenschap voor bedrijven steeds makkelijker werken is. Bovendien zijn de lonen er in vergelijking met deze in de VS niet hoog. Die combinatie lokt vooral in de jaren 1960 Amerikaanse ondernemingen die zich vooral in Vlaanderen vestigen omdat de lonen er lager liggen dan in Wallonië. De haven van Antwerpen trekt talrijke ondernemingen aan die er de aangevoerde aardolie verwerken. Zo ontstaat er een grote concentratie van chemische bedrijven die deel uitmaken van grote internationale groepen.

In de jaren zeventig is België niet langer een goedkoop productieland omdat de lonen er sterk gestegen zijn. Hetzelfde fenomeen doet zich voor in andere West-Europese landen.

Het wordt moeilijk op te boksen tegen de concurrentie van landen waar de arbeid veel goedkoper is. Daar reageren de bedrijven op door met steeds meer performante machines de productiviteit op te drijven of hun productie te verhuizen naar landen in Zuid-Europa of Zuid-Oost Azië. Japan slaagt erin met zijn goedkope massagoederen in het Westen een groot marktaandeel te veroveren en wordt op korte termijn een economische grootmacht. Terwijl de massaproductie zich verplaatst naar de lagelonenlanden, zoeken de bedrijven in het Westen hun heil in specialisatie en producten met hoge toegevoegde

waarde. Het komt er nu op aan hun technologische voorsprong te exploiteren. Dat kunnen ze enkel volhouden door te zorgen voor een continue stroom van innovaties. In deze context kunnen zelfs kleine Belgische kmo's dankzij hun knowhow in nichemarkten een dominante positie bekleden.

De globalisering van de economische bedrijvigheid en de rol die een hoge productiviteit en innovatie spelen bij het behouden van een industriële activiteit in een relatief duur land, worden geïllustreerd door een product dat in het Gentse wordt gemaakt: een Volvowagen.

De van oorsprong Zweedse groep Volvo is onder meer werkzaam in België en China en exporteert anno 2009 vooral naar de Verenigde Staten en Rusland. Sinds kort rijden de Volvo-wagens ook steeds vaker op Aziatische wegen.

Volvo Cars Gent last de uit Zweden afkomstige staalplaten tot een koetswerk, dat verder wordt gespoten en geassembleerd. De productie van zetels, velgen, assen, aandrijflijnen en dergelijke besteedt Volvo uit aan toeleveringsbedrijven in binnen- en buitenland.

De opstelling wil de bezoeker ervan bewust maken dat globalisering niet alleen betekent dat hij zijn brood kan verdienen bij buitenlandse bedrijven of in Belgische bedrijven die hun producten exporteren en dat sommige activiteiten soms ook verhuizen. Ze wil ook duidelijk maken dat globalisering, en het feit dat in verre landen goedkoop wordt geproduceerd, hem in staat stelt met een doorsnee- of laag Westers loon of zelfs met een werkloosheidsvergoeding talrijke goederen te kopen, die in de ogen van de meeste mensen in de wereld pure luxe zijn. De bezoeker wordt ook geconfronteerd met de lange weg die grondstoffen en afgewerkte producten afleggen en de arbeidsomstandigheden van de werknemers in de lagelonenlanden.

Made in...

Op een wand van een huis is een lange lijst afgedrukt. Die lijst bevat voorwerpen die iedereen in zijn huis en tuin heeft, met vermelding van het productieland. Enerzijds toont de lijst de veelheid aan van voorwerpen en toestellen die in een modern huis in het Westen te vinden is, anderzijds verwijst hij naar de lange reis die vele producten maken tot bij de Belgische verbruiker.

Via enkele concrete voorwerpen in het huis wordt de bezoeker ertoe aangezet even stil te staan bij de concrete *implicaties* van de productie in lagelonenlanden. Zo vertelt een *voetbal* uit de fairtrade-handel het verhaal van de kinderarbeid in Pakistan. Enkele jaren geleden kwamen enkele bedrijven in opspraak omdat ze kinderen tewerkstelden in hun fabrieken. Het probleem van de kinderarbeid beroert de geesten in het Westen. Daar wordt, met de blik op het eigen verleden, aangedrongen op een verbod. In de lagelonenlanden zelf is de reactie veel genuanceerder. Net als in de negentiende-eeuwse Vlaamse gezinnen hebben ook de families van de Aziatische kindarbeiders elke cent die deze binnenbrengen broodnodig. De kinderen zelf vragen niet om van de arbeid ontslagen te worden. Wel willen ze graag werken in menswaardige en kindvriendelijke omstandigheden en streven ze naar een redelijke combinatie van werk en school, zoals die bijvoorbeeld al bestaat in de bedrijven die aan Oxfam leveren.

Ook een *H&M-truitje* werpt een licht op de problematiek en geeft aan hoe steeds meer westerse bedrijven onder druk van de publieke opinie een verantwoord beleid trachten te voeren. H&M werd geconfronteerd met het lot van jonge ongeschoolde arbeidskrachten in Bangladesh, die er vooral worden ingezet bij de eenvoudige en monotone fabriekstaken. Om de kansen van deze jonge mensen op een betere job te vergroten richtte H&M in de hoofdstad Dhaka een naaischool op. Jonge mensen krijgen er een degelijke opleiding, die hen niet alleen meer kansen biedt op de arbeidsmarkt, maar hen ook informeert over belangrijke aspecten als veiligheid en de rechten en plichten van werknemers.

Blik op de toekomst

Op de muur projecteren we een grafisch sterke film, die aan de hand van feiten uit het heden suggereert wat de toekomst ons zal brengen. Een goed voorbeeld daarvan zijn de altijd stijgende bevolkingscijfers... Daarnaast peilen enkele concrete vragen naar het toekomstperspectief van de bezoekers. Als aanzet tot reflectie worden op enkele schermen korte filmpjes vertoond met informatie over technologisch geavanceerde producten en de toekomstvisie van enkele autoriteiten.

Drukkerij

De drukkerij op de vierde verdieping is het buitenbeentje in de tentoonstelling. Van op de passerelle, die ook makkelijk toegankelijk is voor rolstoelgebruikers, heeft de bezoeker een mooi zicht op de drukpersen. Begeleidende tekstbordjes geven duiding bij de machines, maar vertellen ook iets over de arbeidsomstandigheden van de drukker. Op drie schermen worden de diverse drukkerijmachines in werking getoond.

(Multimediale) middelen

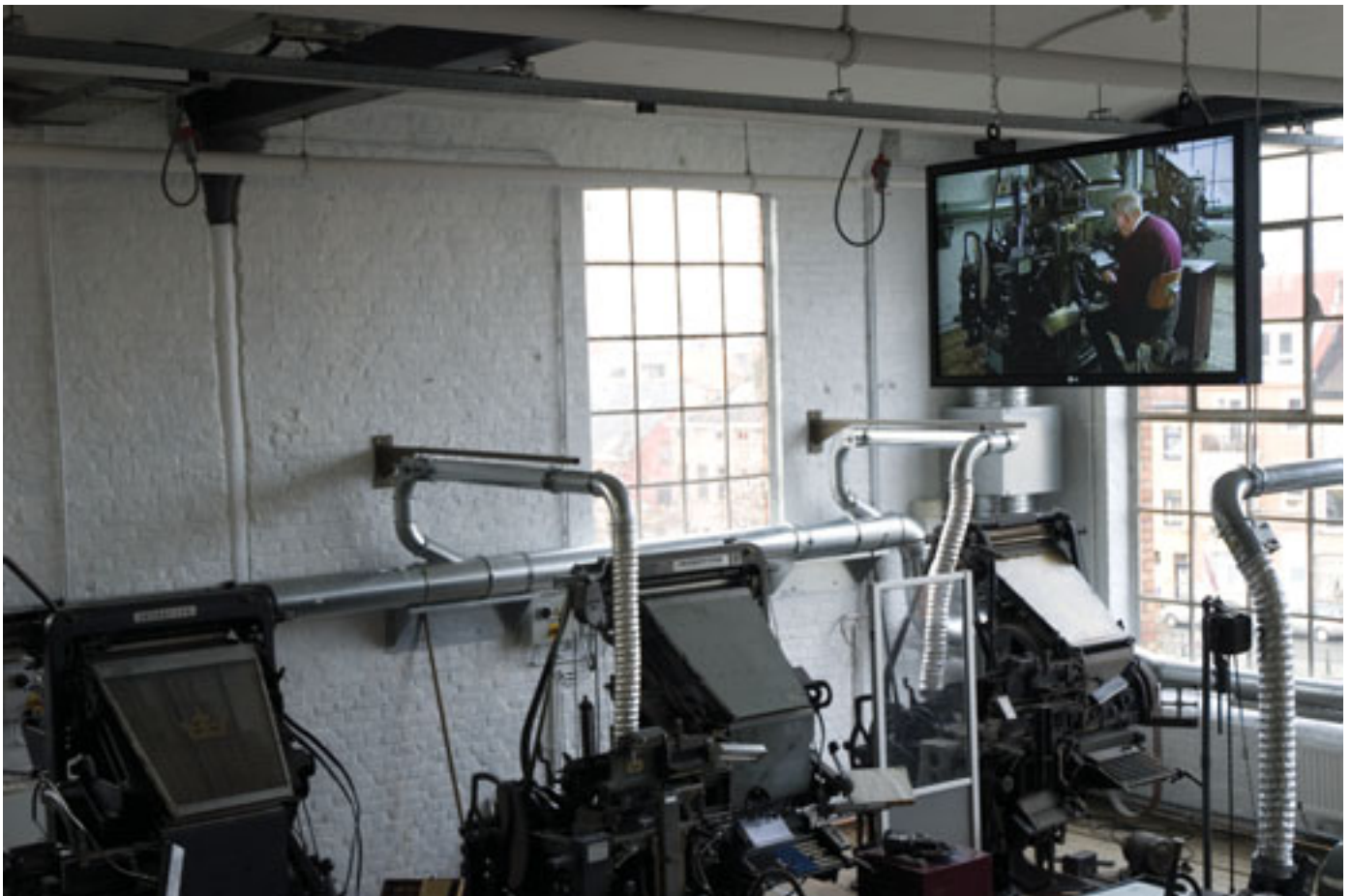
Stamboom

Om de gevolgen van de industriële revoluties voor de arbeiders tot hun recht te laten komen, krijgt

een arbeidersfamilie het woord. Zes generaties arbeiders en hun gezinnen geven hun kijk op de gebeurtenissen en de veranderende arbeidsomstandigheden. Aan het begin van de tentoonstelling maken de bezoekers meteen kennis met drie van de gezinnen. In enkele luisterverhalen vertellen een vader, moeder en een van hun kinderen een gebeurtenis vanuit hun standpunt. In de loop van de tentoonstelling komen de bezoekers de stamboomfiguren verder tegen. Aan het eind, in de zithoek, wordt de familie samengebracht in een grafisch uitgewerkte stamboom en brengt ze de bezoeker een laatste groet, voor hij zijn tocht verder zet.

Persoonlijke koffers

In de tentoonstelling zetten we vier personen-koffers. In een dergelijke koffer of kast zijn bezittingen verzameld van een persoon (of in één geval van een volledig gezin), die deel uitmaakt van de grote arbeidersfamilie, die we op de vierde verdieping aan het woord laten. De voorwerpen in de koffers verwijzen naar de verschillende thema's van de tentoonstelling, die naast de arbeid ook het leven van de arbeiders belichten. Een dergelijke koffer geeft dus een dwarsdoorsnede van de tentoonstelling. Aan de hand van de inhoud van de koffers blikt de bezoeker terug op onderwerpen, die hij in de tentoonstelling al passeerde, en kijkt hij vooruit op informatie die hij nog zal meekrijgen.

Multimedia

Eigentijdse audiovisuele middelen en/of interactieve toepassingen worden ingezet waar dit opportuun is om de boodschap op een duidelijke manier over te brengen.

Arbeidsomstandigheden en kinderarbeid

In de wand rond de leefomstandigheden van kinderen zitten drie luisterposten ingewerkt. Per periode wordt een gezinssituatie met een audioverhaal geïllustreerd. Bij elke luisterpost wordt het zelfde verhaal verteld vanuit het standpunt van de vrouw, van de man, van het kind. Elk legt zijn eigen accenten.

Stadvernieuwing

De stadsontwikkeling wordt geïllustreerd door middel van stop-motion animatie die vooral de evolutie van het waterwegen netwerk (afvoer vuil water, aanvoer stadwater), urbanisatie, elektriciteits- en gasnetwerk laat zien. De 'film' is zonder geluid, tekstpaneeltjes rond het scherm geven extra duiding bij de verschillende thema's.

Consumptie

In de wand 'consumptie' komt een scherm, met geluid, dat een compilatie van reclamefilmmpjes toont. De filmmpjes draaien in *loop*. Een tekstbordje lijst de reclamespots op, zodat de bezoeker kan zien welke reclamefilmmpjes hij kan verwachten.

In de tegenoverliggende wand met grote toestellen komt bij de mini-tentoonstelling 'radio's' een toestel waarmee je in de tijd kan scrollen en een historisch geluids- of muziekfragment kan beluisteren.

In het bioscoopzaaltje laten we een korte film zien over de evolutie van de vrijetijdsbesteding met een link naar arbeid. De gebruikte techniek is stop-motion aan de hand van oude postkaarten en foto's uit de MIAT-collectie.

Communicatie

Wie in de telefooncel de hoorn van de haak neemt, hoort het verhaal van de opkomst tot de teloorgang

van de telefooncel in het straatbeeld.

Blik op de toekomst

Als afsluiter van de tentoonstelling op niveau 4 projecteren we op een grote wand een grafisch uitgewerkte 'film' die de evolutie van een aantal fenomenen en ontwikkelingen illustreert en suggereert hoe de wereld zal evolueren.

Op de lange, smalle tafel in deze zone staan drie kleine schermmpjes, met koptelefoon of luisterhoortje, waarop nieuwe tendenzen en technieken te zien zijn. Het zijn semi-promotiefilmmpjes van bedrijven of instellingen die hun toekomstverwachting met betrekking tot hun product laten zien.

Drukkerij

Boven de drukkerijmachines hangen drie schermen, geen geluid, waarop de bezoeker de machines in werking ziet.

Kinderparcours

In de nieuwe tentoonstelling wordt ook veel aandacht besteed aan de jonge bezoekers. Zo komen er enkele kinderspeurtochten die gelinkt zijn aan vier personenkoffers.

De bezittingen in de koffers vormen het gereedschap, waarmee de kinderen via gerichte vragen een schat aan informatie kunnen vinden. ■

Als u denkt aan een museum over de geschiedenis van het drukken, dan denkt u aan Antwerpen en het Museum Plantin-Moretus. Dat is juist, maar ook het Gentse MIAT beschikt over een drukkerij-afdeling die complementair is aan het Antwerpse museum. De MIAT-collectie is het laatste decennium geëvolueerd van een kleine, statische collectie oude drukpersen tot een gediversifieerde en actieve afdeling met een twintigtal vrijwilligers.

werken in de drukkerij

Drukinkt, machine-oli Over de drukkerij-af

AUTEURS: Robin Boone, Sofie De Schampheleire

De collectie van het MIAT

In juli 2007 kwam de drukkerij-afdeling van het MIAT voor het eerst in de belangstelling. Het VRT-programma 'Fata Morgana' contacteerde het museum met de vraag of het MIAT de 'Bornemsche Gazet' uit 1830 kon drukken. De vrijwilligers van de drukkerswerkgroep waren meteen enthousiast. De tijd was kort, zij gingen dan ook dadelijk aan de slag. De tekst werd ingetikt op een Monotype keyboard en de letters werden gegoten. Een dag later volgde de opmaak en de eigenlijke druk op een stopcilinderpers. Tegen de avond was de krant klaar, op duizend exemplaren. Na goedkeuring genoten de krant en de drukkerij-afdeling enkele 'minutes of fame' op de nationale televisie.

Deze actie toont aan dat het MIAT kiest voor een actieve drukkerij met werkende machines. Na een aantal jaren van eerder 'toevallige' aanbiedingen en verwervingen voert het museum nu een gerichte verwervingspolitiek om de voornaamste hiaten in de

kunnen de meeste machines nu opnieuw draaien. Wat het hedendaags drukken betreft, verwierf het museum onlangs twee machines uit het recente grafische verleden, namelijk een Solna-offsetpers en een Ediwriter of vroege digitale fotozetmachine uit de jaren 1970. Kortom, voor alle basisdruktechnieken (diepdruk, vlakdruk en hoogdruk) heeft het MIAT een aantal machines in de collectie.

2009 in de drukkerij

De nadruk bij de huidige aanwervingen ligt vooral op het uitbreiden van de collectie 'in de diepte'. Namelijk door kleinere objecten uit het drukkersvak te verwerven, zoals houten en loden letters, ramen om letters te zetten en zethaken. Menig materiaal uit voormalige dorpsdrukkerijen ging zo op in de MIAT-collectie. Een markante aanwerving in 2009 was de aankoop van een 19de eeuwse houten Voirin steendrukkers uit een privécollectie, waarmee nu lithoworkshops worden gegeven.

De uitgebreide restauratie van een 'Schnellpresse', een gietijzeren stopcilinder lithopers uit de 19e eeuw, was

e en zwarte vingers deling in het MIAT

collectie op te vullen. Ondertussen is een collectie op Europees niveau ontstaan. Sommige machines, zoals de vier houten handpersen, zijn zelfs op wereldvlak bijzonder.

Of het MIAT in het vaarwater van het Museum Plantin-Moretus werkt? Nee, integendeel. Zowel qua inhoud als periode vullen beide musea elkaar goed aan. Het Museum Plantin-Moretus is de enige bewaarde drukkerij-uitgeverij uit de renaissance- en barokperiode. Het MIAT legt zich toe op de industriële drukkersperiode. Belangrijke accenten zijn de houten en metalen handpersen vanaf de 18de eeuw, de letterzetterij en lettergieterij uit de 19de en 20ste eeuw, lithografie en de moderne druktechnieken.

Naast deze drukmachines heeft het museum een uitgebreide en unieke collectie lettergieter- en letterzettermachines, namelijk Ludlow, Monotype, Linotype en Intertype. Dankzij het vele werk van de vrijwilligers

een andere belangrijke gebeurtenis dit jaar. Deze Duitse pers, afkomstig uit Leipzig, wordt elektrisch aangedreven. Met zijn acht ton is deze pers één van de zwaarste objecten uit de museumcollectie. Om de pers opnieuw in werking te brengen, was het nodig enkele onderdelen te herstellen. Een jaar lang zijn tien vrijwilligers actief geweest om de machine op te knappen. Met enige trots stellen ze dan ook deze lithopers tentoon.

Een actieve drukkerswerkgroep

Met de drukkerij-afdeling wil het MIAT niet alleen de museale basisfuncties vervullen, maar ook een levendige afdeling op gang trekken met meerdere functionerende machines en een ploeg enthousiaste vrijwilligers. De afdeling is nu in volledige renovatie. Het resultaat wordt een hedendaagse en multimediale opstelling, waarbij alle machines actief gebruikt kunnen worden. ■■■■

Om te komen tot de huidige verzameling drukmachines, zijn tal van vrijwilligers al enkele jaren actief. Het begon allemaal bij Pierre Ryckaert en Erik Desmyter. Zo groeide Desmyter zelf op in een drukkersfamilie die sinds 1856 verschillende boeken steendrukkerijen had. Zelf is hij eigenaar van een historische amateur-drukkerij met 19e eeuwse gietijzeren handpersen. In de zomer van 2001 sprak Desmyter René De Herdt en Ann Van Nieuwenhuysse, de museumdirectie, aan over zijn interesse in drukmachines. Dat gesprek was de start van de drukkerswerkgroep in het MIAT. Desmyter wist toen een groep van zeven geïnteresseerde vrijwilligers te verzamelen die maandelijks bijeen kwamen. Al snel groeide hun aantal.

In het museum stonden toen slechts een drietal machines die niet meer functioneerden: een Heidelberg, een FAG en een Intertype. De eerste jaren verzamelde de werkgroep drukpersen uit de MIAT-depots, andere musea, privéverzamelingen en voormalige drukkerijen. “Persen werden zelfs opgehaald tot in Eupen,” vertelt Desmyter. Eens per maand waren de vrijwilligers aan het werk. Ze verhuisden, kuisten, monteerden en restaureerden de machines. Wanneer nodig, werden onderdelen bijgemaakt of rollen gegoten. Eén voor één evolueerden de oude persen naar gerestaureerde, werkende drukpersen.

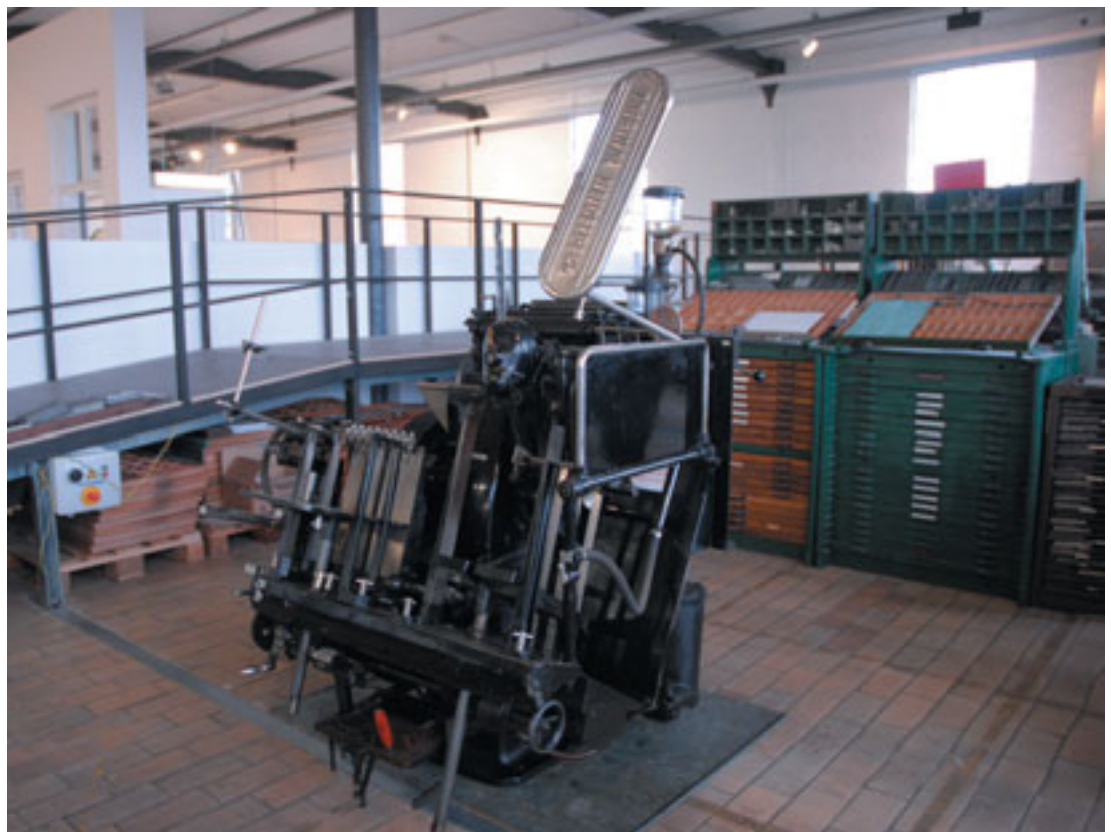
Van zodra meerdere machines opnieuw gebruikt konden worden, hield de werkgroep demonstraties. Het maken van visitekaartjes op de Heidelberg degelpers was een groot succes tijdens de Gentse Feesten 2007. Met het oog op de nieuwe permanente

opstelling, waarin de drukkerij-afdeling wordt opgenomen, krijgt de drukkerswerkgroep een nieuw elan. De groep breidt verder uit en ook jonge mensen sluiten zich aan.

Van bits en bytes terug naar letterzetten

In de zomer van 2008 sloten Armina Ghazaryan en Stéphane de Schrevel zich aan bij de drukkerswerkgroep; beiden kinderen van de digitale generatie. Armina studeerde dit jaar af als grafisch vormgever aan Sint-Lucas Gent. Stéphane volgde grafische vormgeving aan de KASK in Gent. Het handzetten leerde hij aan de University of Plymouth, Faculty of Arts and Design in Exeter, Groot-Brittannië.

Het grafische vak van vandaag is niet meer te vergelijken met 50 jaar geleden. De technische mogelijkheden evolueren razendsnel. Hoewel deze evoluties zeker hun verdienste hebben, wijst Armina Ghazaryan er op dat dit toch een afstand creëert tussen de ontwerper en zijn creatie. Net daarom vindt ze het zo boeiend om aan de drukmachines in het MIAT te werken. Daar gaat het om de essentie van typografie, want je bent beperkt tot de letterkasten die in het atelier aanwezig zijn. Een houten of loden letter kan niet zomaar een puntje verkleind worden. “De beperkingen die je zo ervaart, stimuleren je onderzoek en creativiteit,” vertelt Armina, “Bovendien is het niet omdat je met oude technieken werkt, dat de creaties dat ook zijn.” De beperkingen van het medium dwingen de vormgever immers om met inventieve oplossingen te komen. En dat heeft uiteindelijk een bevrij-

De Heidelberg degelpers uit 1956 na een grondige poetsbeurt in de vernieuwde drukkerijafdeling.

dend effect op de vormgeving. Met houten en loden letters ontwierp Armina deze zomer een hedendaagse filmaffiche voor het museum.

Stéphane de Schrevel is in het MIAT gefascineerd door de houten letterpolissen. Het is zijn ambitie om deze letters behalve een verleden ook een digitale toekomst te geven; onder de vorm van een reeks OpenType lettertypes. Het digitalisatieproces begon met een set van drie complementaire lettertypes, 'Xylo' gedoopt. Twee daarvan bestonden oorspronkelijk enkel uit kapitalen en zijn na het scannen aangevuld met unicasen onderkastletters. "Er zijn erg veel woodtype revivals op de markt, maar die zijn 'geperfectioneerd' naar hedendaagse normen," legt Stéphane de Schrevel uit, "Bij de Xylo-reeks is het net de bedoeling een levendig letterbeeld te genereren dat niet te veel gepolijst is en ook geen te hoog grunge-gehalte heeft. Het is zoeken naar de gulden middenweg," besluit hij.

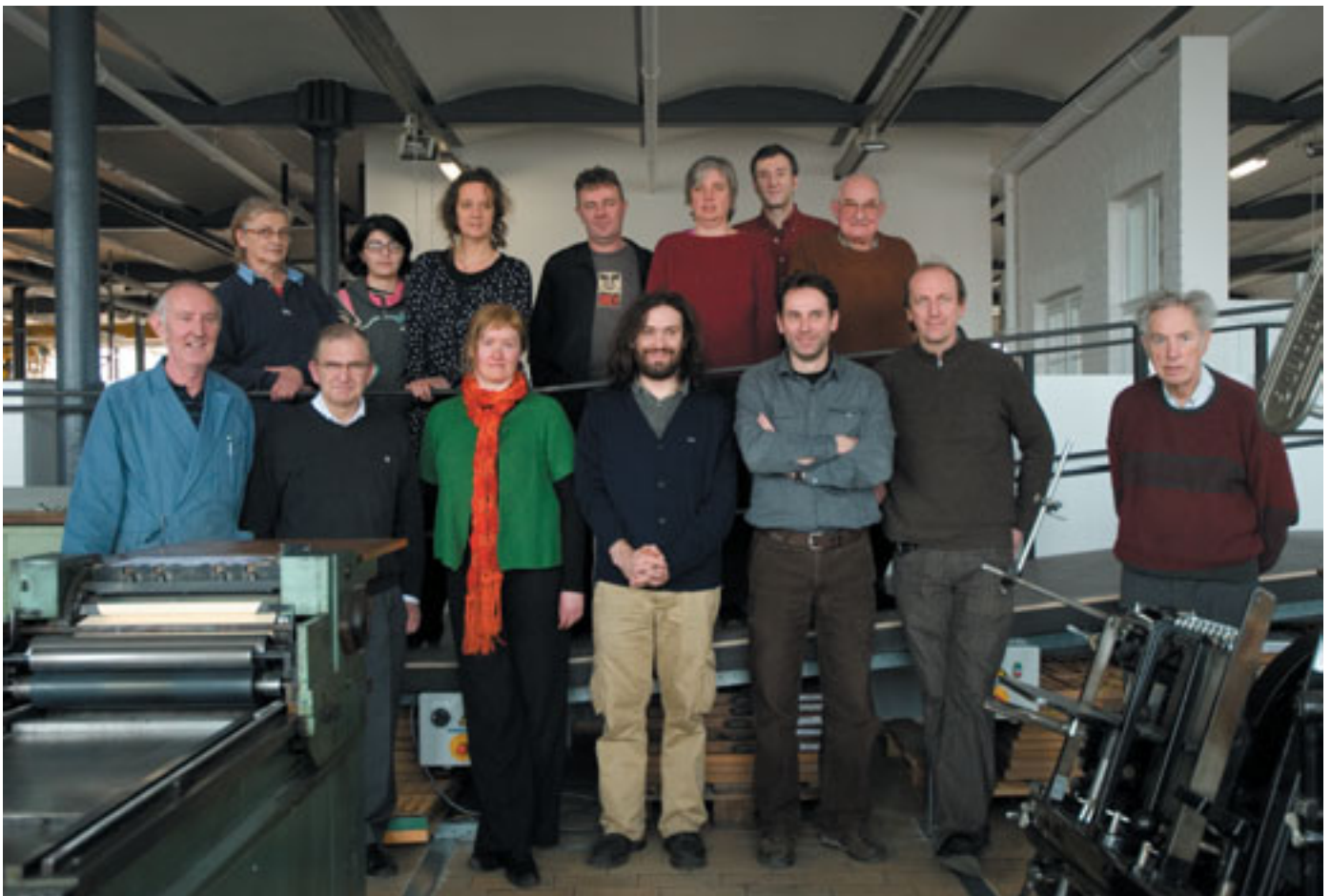
Op 27 februari opent het museum een nieuwe permanente museumopstelling, waar de drukkerij-afdeling een belangrijke plaats inneemt. Het MIAT is

overtuigd van de rol die de afdeling en de werkgroep kunnen spelen bij de historische verdieping van het grafische vak. Het museum wil dan ook een actieve rol spelen op vlak van kennis en de verspreiding ervan. De problematiek van restauratie, onderhoud, beveiliging van oude machines en het doorgeven van kennis naar jongere generaties staat daarbij centraal. In 2010 zal het museum een workshopprogramma aanbieden, zowel voor scholen als voor vaklui. ■

Robin Boone, coördinator van de drukkerij-afdeling in het MIAT.

Sofie De Schamphelleire, communicatiemedewerker van het MIAT.

www.miat.gent.be

De leden van de drukkerij-afdeling: Alfred Billiet, Hade Callebert, Solveig De Clippel, Stéphane de Schrevel, Ingrid De Volder, Gilbert Decorte, Erik Desmyter, Armina Ghazaryan, Patrick Goossens, Filip Martens, Jean Paul Monbaliu, Jos Pastijn, Pierre Ryckaert, Anne Savat, Chris Schoonejans, Sybrân Snoeck, Tim Thienpont, Jo Van Buyten, Peter Van Lancker, Marijke Zwaenepoel.